

Dr. Balló István ny. ezredes:

A MAGYAR NÉPHADSEREG HELYZETE ÉS FŐBB SZERVEZETI VÁLTOZÁSAI 1956 NOVEMBERE ÉS 1961 DECEMBER KÖZÖTT

A szerző tanulmányában bemutatja a Magyar Néphadsereg újjászervezését, valamint fejlesztésének fő tendenciáit az 1956-os forradalom és szabadságharc leverésétől 1961 decemberéig. A Magyar Néphadsereg átalakításának irányait és követelményeit döntő módon határozták meg a magyar katonai delegációk 1957 januárja és 1960 decembere között, Moszkvában megtartott konzultációi, amelyeket a szovjet katonai vezetőkkel folytattak. A szárazföldi csapatok fejlesztése mellett nagy hangsúlyt kapott a honi légvédelem és a repülőcsapatok modernizálása, továbbá a harckészültség magas szinten tartása. A néphadsereg történetének meghatározóan fontos eseménye volt, amikor 1961. augusztus 1-jén – 50 évvel ezelőtt – megalakult az 5. Hadsereg Parancsnoksága. A haderő teljes létszáma 1961 novemberére meghaladta a 92 500 főt. Ebben a periódusban teremtették meg a hadsereg legfontosabb szervezeti kereteit, a további fejlesztés alapjait, azonban a haditechnikai eszközök pótlása és korszerűsítése már a következő évek feladatait jelentették.

Kulcsszavak: Magyar Néphadsereg; a Magyar Néphadsereg újjászervezése; szervezeti változások; 5. Hadsereg Parancsnokság

Retired colonel Dr. István Balló:

THE SITUATION (POSITION) OF THE HUNGARIAN PEOPLE'S ARMY AND THE MAIN STRUCTURAL CHANGES BETWEEN NOVEMBER 1956 AND DECEMBER 1961

In this article the author demonstrates the reorganisation of the Hungarian People's Army and the main trends of the developments after the defeating of the 1956 revolution and freedomfight until the end of December 1961. The tendency and requirements of the further transformation of the Hungarian People's Army deeply determined the consultations between the Hungarian military delegations and the Soviet military leadership in Moscow from January 1957 until November – December 1960. Beside the developing of the land forces there was an insistence on the national anti-aircraft and the modernisation of the airwing and keeping on a high level of the alertness. It was a determine important event of the Hungarian People's Army when on the 1 of August in 1961 – just 50 years ago – there was established the 5. Headquarters of the Army. The complete number of people of the Hungarian People's Army exceeded the 92 500 member. This period of time created the most important structures, the basis of the further developments, but the replacement and modernisation of the military instruments were the tasks of the following years.

Keywords: Hungarian People's Army; reorganisation of the Hungarian People's Army; structural changes; 5. Headquarter of the Army

A magyar nép 1956. évi forradalom és szabadságharcát november 4-én a Szovjetunió mindent elsöprő katonai erővel leverte.¹ A Magyar Néphadsereg

¹ „Ebben a hadműveletben 17 szovjet hadosztály (8 gépesített, 1 harckocsi, 2 lövész, 2 légvédelmi tüzér, 2 repülő, 2 légideszant) részei, mintegy 60 ezer szovjet katonával vett részt” – írja Horváth

alakulatainak döntő többsége meg sem kísérelte a fegyveres ellenállást. Ennek egyik legfőbb oka a szovjet invázió hatalmas ereje, másrészt pedig *dr. Münnich Ferenc* altábornagy, a fegyveres erők miniszterének az utasítása volt, amelyben elrendelte, hogy a Magyar Néphadsereg egységei ne tüzeljenek a szovjet alakulatokra.² Budapesten és a főváros környékén csak a Jutadombnál, Óbudán a Schmidt-kastélynál és Nagykovácsi térségében volt némi ellenállás a fegyveres erőink kisebb kötelékeinél.³ Több vidéki helyőrségben volt kisebb fegyveres összetűzés a szovjet és a magyar alakulatok között, azonban komolyabb fegyveres konfliktusok nem alakultak ki.

A szovjet alakulatok elfoglalták a Magyar Néphadsereg legfontosabb laktanyáit és repülőtereit, de felügyeletük alá helyezték Budapestre és az osztrák államhatárhoz vezető utakat is. November végére az inváziós erők megtörték a magyar felkelők szervezett ellenállását és bevezették a magyar hadsereg feletti teljes ellenőrzést is. Ezután a szovjet csapatok az ország egész területén katonai közigazgatást vezettek be. Más teendők mellett mindennaposá váltak a járőrözések és az őrszolgálati feladatok ellátása.⁴

Kádár János vezetésével Szolnokon 1956. november 4-én megalakult a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány (FMPK) Ez az új szervezet nem a hadsereg újjászervezését tartotta elsődleges feladatának, hanem a karhatalom létrehozására fordította a fő figyelmét. November 7-én *Münnich Ferenc* a fegyveres erők minisztereként feloszlatta a forradalmi katonatanácsokat. A kormány *Uszta Gyulát* kinevezte az újjászervezendő hadsereg parancsnokává és a Néphadseregi Katonatanács elnökévé. A katonatanács tagjai voltak többek között: *Ilku Pál*, *Gyurkó Lajos*, *Ugrai Ferenc*, *Kovács Imre*, majd a későbbiekben *Csémi Károly*, *Pesti Endre* és *Borbás Máté*. A megszervezendő hadsereg és az alakuló karhatalom tagjai kiválasztásánál ismételten a politikai megbízhatóság volt a fő szempont.

A hadseregben már 1956 novemberében kezdtek megalakulni a pártszervezetek, elsőként a karhatalomban, a Honvédelmi Minisztériumban, Kaposváron és Kiskunfélegyházán. Az év végére szinte minden egységnél és szervnél megalakultak a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) alapszervezetei.

A karhatalom megalakítása

A karhatalom megszervezésével *Uszta Gyula* vezérőrnagyot bízták meg, azzal a feladattal, hogy a szovjet csapatokkal együttműködve számolják fel a még ellenálló csoportokat. A hadseregnek (a karhatalomnak is) csak azok maradhettek tagjai, akik aláírták a Tiszti Nyilatkozatot. Ennek megfelelően 1956. november 10-én *Münnich Ferenc*, a fegyveres erők minisztere, a rádió útján fordult felhívással a fővárosban tartózkodó honvédtisztekhez: akik ezt a dokumentumot aláírják (ennek a tisztikar 75–80 %-a tett eleget), jelentkezzenek szolgálattételre.

Miklós: 1956 KATONAI MÉRLEGE. A MAGYAR ÉS A SZOVJET FEGYVERES ERŐK A FORRADALOMBAN című cikkében. (Rubicon, 2002/11–12. szám, 47. o.)

² Mucs Sándor–Zágoni Ernő: A MAGYAR NÉPHADSEREG TÖRTÉNETE. Második, bővített kiadás. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984. 242–243 o.

³ Horváth Miklós: A MAGYAR NÉPHADSEREG ÉS AZ 1956-OS FORRADALOM (RÉSZLETEK AZ 1956-OS FORRADALOM KATONAI TÖRTÉNETÉBŐL). Hadtörténelmi Közlemények 1996/3. szám, 22–23 o.

⁴ Horváth Miklós–Tulipán Éva: KERESZTUTAK. MAGYAR NÉPHADSEREG 1956. H T Kiadó, Budapest, 2006, 81–82 o.

A Tiszti Nyilatkozatban vállalni kellett az 1956. november 4-én megalakult Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányhoz való feltétel nélküli csatlakozást, támogatni kellett a kormányt az elmúlt hibák és hiányosságok kijavításában. Egyet kellett érteni azzal, hogy a népet és a hazát fenyegető „ellenforradalmi” veszély miatt szükséges volt kérni a baráti Szovjetunió kormánya, illetve a szövetséges szovjet hadsereg segítségét az „ellenforradalmi erők” felszámolásához, a népi demokratikus rendszer és a szabadság megszilárdításához. Ki kellett jelenteni, hogy az aláíró az FMPK intézkedéseit magára nézve feltétel nélkül kötelezőnek elismeri és a katonai esküjéhez híven, a katonai parancsoknak öntudatosan magát aláveti. A nyilatkozónak azt is ki kellett jelenteni, hogy az elmúlt időben nem vett részt a népi demokrácia törvényeit sértő cselekmények végrehajtásában, amelyeket a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány is elítél.

A Budán tartózkodóknak a Petőfi Sándor Politikai Akadémián (Budapest II. kerület Vörös Hadsereg útja 23), a Pesten tartózkodóknak pedig a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián (X. kerület Hungária krt. 9–11.) kellett jelentkezniük.⁵ Akik nem írták alá a Tiszti Nyilatkozatot, azokat néhány napon belül leszerelték.

A karhatalom központi irányításának élén a fegyveres erők minisztere állt. Alárendeltségébe tartozott a BM karhatalmi ezrede és más szervek, valamint a katonatanács elnöke, aki egyben a Magyar Néphadsereg megbízott parancsnoka is volt. Ez utóbbi személy felügyelete alá tartoztak az országban lévő karhatalmi egységek parancsnokai is.

A karhatalmi szervezetek alapvető elemei a századok, a zászlóaljok és az ezredek voltak.

A karhatalom vezetése Budapestet három körzetre osztotta, ennek megfelelően három karhatalmi ezredet hoztak létre.⁶

Az 1. honvéd karhatalmi ezred, amelynek parancsnoka *Csémi Károly* alezredes volt, 1956. november 9-én alakult meg. Az ezred karhatalmi feladatait a pesti oldalon kellett végrehajtani. A kötelék létszáma rövidesen elérte az 1170 főt. A tíz századdal, 1200 fővel megalakuló 2. honvéd karhatalmi ezred 1956. november 16-án jött létre. Az ezred parancsnoka *Borbás Máté* vezérőrnagy (a későbbiekben *Lóránt Imre* vezérőrnagy) volt. Tevékenységi körzete Pesten volt. Az 1050 fővel megalakult 3. honvéd karhatalmi ezred 1956. november 13-án kezdte meg a tevékenységét tíz századdal. Parancsnoka *Pesti Endre* ezredes volt. Ez az egység a budai kerületekben kapott karhatalmi feladatokat, de Csepel és a későbbiekben Budaörs és Piliscsaba is tevékenységi körzetébe tartozott.

1956. november 16-án a három karhatalmi ezred létszáma összesen 3420 főt tett ki. Ezeket az erőket egészítette ki a december 1-jén megalakult BM karhatalmi ezred 2000 fővel, amelynek parancsnoka *Guba László* ezredes lett. Mindezen kívül a Budapesti Rendőr Főkapitányságon megalakult egy „R”-csoport is.

A BM szakmai felügyelete és irányítása alá több kisebb karhatalmi alegység is tartozott. Ezek az erők szoros együttműködésben dolgoztak a konszolidáció

⁵ Szabó Árpád: A MAGYAR FORRADALMI HONVÉD KARHATALOM (1956 NOVEMBER – 1957 JÚNIUS). Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1977. 33. o.

⁶ A karhatalmi ezredek megalakulása, rendeltetése és parancsnokai jól nyomon követhetők dr. Surányi Jenő ny. ezredes és Cs. Nagy Imre ny. alezredes: A SZÁRAZFÖLDI HADMŰVELETI CSAPATOK TÖRTÉNETÉNEK ÁTTEKINTÉSE (1945–1980) c. tanulmányából. [vö. A Magyar Néphadsereg története 1945–1980. Tanulmánygyűjtemény, 3. kötet. (szerk: dr. Zágonyi Ernő) HL Tgy. II. MN/T-19, 30-31 o.]

megteremtéséért, amelyek egyben a forradalom legkisebb sejtjeinek teljes felszámolását eredményezték.

A fővárosi karhatalmi alakulatok megszervezésével nagyjából azonos időben, vidéken is hozzáálltak a karhatalmi szervezetek felállításához. 1956. november 27-ére az ország valamennyi megyéjében megalakultak a karhatalmi zászlóaljok, amelyek megkezdték a működésüket. A megyei karhatalmi zászlóaljok parancsnokait a Néphadseregi Katonatanács nevezte ki. A karhatalmi zászlóaljok létszáma átlagosan 400–500 fő volt, de akadtak olyanok is, amelyek ennél több karhatalmistát tömörítettek. Megemlíthető az, hogy például Csongrád megyében 977 fő, Bács-Kiskun megyében több mint 1000 fő, Szolnok megyében pedig 890 fő volt a zászlóaljok létszáma. A járási székhelyeken átlagosan 40–80 fős, illetve 100 fős karhatalmi alegységeket szerveztek.

Az országban a karhatalmi erők együttes létszáma 1956. december elején elérte a 10 000, 1957. április végére meghaladta a 18 000 főt. A karhatalmi alegységek és egységek feladatait, kirendelésének (igénylésének) módját, erejét, összetételét, magatartását, felszerelését, vezetését, a karhatalmi szolgálat ellátásának rendjét a Karhatalmi Utasítás szabályozta.

A karhatalmi alakulatok szorosan együttműködtek a szovjet csapatokkal, a helyi pártszervezetekkel, a rendőri erőkkel és a helyi lakossággal. A karhatalomba zömmel honvédtisztek jelentkeztek, de sokan jöttek a polgári élet különböző területeiről és a társfegyveres testületekből is – így e szervezeteket nem lehet teljes mértékben azonosítani a hadsereggel, ugyanakkor nem is választható attól el.

A karhatalom szervezete, összetétele, vezetése és feladatköre eltérő volt a hadseregtől, azonban azzal hatékonyan együttműködött. A hadsereg biztosította a vezető parancsnokokat, a karhatalom személyi állományának mintegy 75%-át, az anyagi ellátást, sok helyen a felszereléseket és az elhelyezést is. A karhatalom a FMPK katonai szervezete volt, amely kizárólag belső feladatokra szerveződött.

A karhatalmi alakulatok tevékenysége két időszakra bontható. Az első szakasz 1956. november-december hónapjaiban tartott, a második pedig 1957 elejétől számítható.

A karhatalmisták szervezeti életéről, feladatairól, a politikai és az ideológiai kérdésekről tájékoztattak a szervezetek újságjai. Az 1. ezredé *A karhatalmista*, a 2. ezredé a *Pesti Járőr*, a 3. ezredé pedig *Járőr* címmel jelent meg. Vidéken a magasabbegységek lapjai és a HM karhatalmi tájékoztatói jelentek meg.

A karhatalmi alakulatok tevékenységének első szakaszában az alapvető feladat a forradalom (az akkori terminológiával ellenforradalom) még meglévő kisebb, elszigetelődött fegyveres maradványainak felszámolása, a törvényesnek mondott rend helyreállítása volt. A karhatalmisták sokféle feladatot (járőrszolgálat, tömegoszlatás, felderítés, razziák, falugyűléseken való részvétel stb.) oldottak meg.

A kialakult helyzetről 1956. december 30-án *Uszta Gyula*, a Néphadseregi Katonatanács elnöke a Népszabadság munkatársának adott nyilatkozatában kijelentette: „*A karhatalmisták a rendet, nyugalmat helyreállították, és elég erősek ahhoz, hogy az itt-ott még felbukkanó rendbontókat gyorsan felszámolják. Megkezdődött a békés építőmunka, és ha nem is teljesen zavartalanul, de működnek a proletárállam törvényhozó és végrehajtó szervei, érvényesül a párt vezető szerepe.*”⁷ 1956 végére tulajdonképpen befejeződött az – akkori politikai értékelés szerint – az ellenforradalom fegyveres ellenállóinak leverése, helyreállították a törvényesnek tartott rendet és viszonylagos közbiztonság alakult ki az országban.

⁷ Szabó Árpád, i. m. 92. o.

Az 1957 januárja és májusa közötti periódus fő feladata a konszolidáció biztosítása volt. A többpártrendszer tagadó, a szocialista fejlődési irányt választó és a szovjetekkel minden tekintetben együttműködő rezsim mindent megtett a „népi hatalom” megszilárdításáért. Ebben a periódusban a karhatalom szervezetei a kádárista hatalom más erőivel együttműködve a politikai, ideológiai, kulturális munka és a gazdasági helyzet stabilizálásáért, azaz a szocialista konszolidáció mielőbbi megteremtéséért munkálkodtak.

A politikai konszolidáció során a hatalom kettős feladat megvalósítását célozta meg: egyrészt fel akarta számolni a még meglévő, elszigetelődött kisebb forradalmi erőket, másrészt pedig fel kívánta „világosítani”, meg akarta nyerni a „félrevezetett tömegeket”. Ez a gondolat jól nyomon követhető Kádár János 1957. január végén tartott csepeli pártaktíván mondott beszédéből is *„A megtévedt embereket felvilágosítjuk, aki viszont fegyvert emel a népi hazalomra, annak kezéből kiűjtjük a fegyvert.”*⁸ Az új politikai erőnek továbbra is a központi feladatot jelentett a népi hatalom megszilárdításáért folytatott harc, és a párt vezető szerepének biztosítása.

1957 elején több esemény is a karhatalmisták aktivitását követelte meg. 1957. január 11-én, Csepelen a forradalomhoz még hű erők megmozdulása és a karhatalmistákra támadásuk miatt azok kénytelenek voltak fegyvereiket használni. A csepeli üzemekben a zavarkeltés oka az volt, hogy bizonyítsák: a munkásság nem ért egyet a kormány intézkedéseivel, a konszolidáció megteremtésére hozott határozatokkal. Az általános sztrájk megszervezése sem sikerült. A forradalom leverésébe bele nem nyugvók következő nagy akciója a márciusban újra kezdjük (MUK) jelszóval megjelölt mozgalom lett volna, amelyet országos méretűre terveztek. Ennek kezdetét 1957. március 15-ére tűzték ki, azonban rendbontást nem sikerült provokálni. A karhatalom felkészültsége miatt az akció csak terv maradt, országszerte rend és nyugalom uralkodott.

A karhatalom jelentős erőit kötötte le a disszidálások és az embercsempészet megakadályozása. Ezek az akciók leginkább az ország nyugati és a déli határára voltak jellemzőek. A határ menti karhatalmista alegységek és egységek, a határőrséggel együttműködve folyamatosan járőröztek és végezték ellenőrzéseiket. Feladataik legfontosabb területei közé tartoztak a kisebb-nagyobb razziák, a járőrszolgálatok, az eltulajdonított vagyontárgyak, az illegálisan kint lévő fegyverek begyűjtése, a bujkáló ellenforradalmárok, illetőleg a bűnözők felkutatása.

A karhatalmisták segítették a bírói, ügyészi és a rendőri szervek munkáját. Közreműködtek a bizonyítékok feltárásában és összegyűjtésében. A budai karhatalmi ezred egyik alegysége biztosította a Fő utcai Katonai Ügyészséget, a BM-karhatalom egyik alegysége pedig a Markó utcai bíróságot oltalmazta.

A karhatalom 1957 áprilisáig jelentős mennyiségben gyűjtött be a kádári konszolidációra veszélyes, engedély nélkül tartott fegyvert, nagy számban tartóztatott le forradalmárokat és sok esetben bűncselekményekkel gyanúsított egyéneket. A karhatalmisták 13 000 darab, különböző típusú fegyvert 30 000 darab kézigránátot és mintegy 5000 darab különféle típusú aknát gyűjtöttek be. Letartóztattak 8000 szökött rabot és körözött személyt, felgöngyölítettek 15, a kádári hatalomra veszélyesnek tartott csoportot, és 9000 olyan egyént, akiket bűncselekmények, vagy egyéb okok miatt gyanúsítottak.⁹

⁸ uo. 95. o.

⁹ Mucs Sándor–Zágoni Ernő i. m. 243. o.

A karhatalmisták részt vettek a szocialista országokból érkező vasúti szállítmányok biztosításában, de a népi vagyon védelmében is. Védelmezték az üzemeket, a termelőszövetkezeteket és azok értékeit, több esetben is megakadályozták a jogtalan fairtasokat. Az akadozó energiaellátás miatt több üzem részére aggregátorokat adtak kölcsön. Gépkocsikkal segítették élelmiszerek és tüzelőanyagok szállítását, de arra is voltak példák, hogy szülő anyák kórházba szállításában is segítséget nyújtottak. A közös akciók következtében az országban egyre inkább a nyugalom, a rend vált uralkodóvá, az egyes üzemekben is a termelés egyre zavartalanabban folyt.

A szocialista országok segítségével 1957 közepére alapjaiban megszilárdult az ország gazdasági helyzete. Eddigre újjászervezték BM szerveit, köztük a rendőrséget, november végére pedig befejeződött a Munkásőrség felállítása is, amelynek megalakítására az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. február 12-én hozott határozatot. Ezzel az egész ország területén megteremtődtek a feltételei az új hatalom által megkívánt rend és a közbiztonság védelmének, így a korábbi karhatalmi szervezetekre már nem volt szükség.

A honvédtisztek egy része az újjászervezés alatti fegyveres erőknél kapott szolgálati beosztást, a polgári életből a karhatalomba jöttek pedig visszamentek munkahelyeikre. Azoknak a katonáknak, akiknek még nem jutott beosztás, az 1957. április végén, Budapesten megalakított Forradalmi Honvéd Tiszti Ezred adott átmenetileg munkát. Ennek a köteléknek a megalakítása Budapesten, a Sporttiszti Iskolán (XIII. kerület, Dózsa György út 53.) kezdődött meg és Kelenföldön a Petőfi Sándor laktanyában fejeződött be. Az ezred parancsnoka *Baranya László* volt.

Ebben az időszakban már nem kellett kiterjedt karhatalmi feladatokat végrehajtani, így a Budapesti Helyőrség-parancsnokság alárendeltségébe tartozó Forradalmi Honvéd Tiszti Ezred tevékenysége politikai, szakmai képzésre, a hadsereg újjászervezésével kapcsolatos katonai, politikai és ideológiai feladatokra irányult. Fő feladata az volt, hogy a fegyveres erők számára felkészült, tapasztalt kádereket biztosítson, és legyen kész az esetleges karhatalmi feladatok végrehajtására is.

A kádári konszolidáció eredményei már nem indokolták a Forradalmi Honvéd Tiszti Ezred további működését. Annak megszüntetésére a honvédelmi miniszter 1957. december 20-án utasítást adott ki. Ezzel a Magyar Forradalmi Honvéd Karhatalom befejezte tevékenységét.

A Magyar Néphadsereg újjászervezése

A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány már 1956. december 8-án határozatot hozott a Magyar Néphadsereg átszervezésére. A kormányhatározat a Magyar Néphadsereg békelétszámát 63–64 000 főben, a hadsereg katonalétszámát 50 000 főben, a polgári dolgozók létszámát pedig 13 000–14 000 főben jelölte meg. 1957. január elején a Magyar Néphadsereg katonalétszáma 16 776 tiszt, 7 171 tiszthelyettes, 19 139 sorkatona, összesen tehát 43 086 fő volt.¹⁰

Mint a korábbiakból kitűnt, csak azok a tisztek lehettek az újjászerveződő Magyar Néphadseregnek tagjai, akik aláírták a tiszti nyilatkozatot. Mindazok, akik ezt megtették, de nem kerültek beosztásba valamelyik karhatalmista alakulathoz, azok a szolgálati helyeikre vonultak be. A teendők közé tartozott a különféle szolgálatok

¹⁰ Szani Ferenc: Néphadsereg 1957–1989. Honvéd Kiadó, Budapest, 1999, 18. o.

ellátása és felkészülés a hamarosan beinduló kiképzési időszak feladataira. A forradalmi események miatt a csapatoknál kiképzést nem folytattak, ugyanis az csak 1957 májusában indult be. Az október 31-éig tartó periódust „csonka kiképzési” időszaknak nevezték

1957 elején a párt vezetőszerveinek állásfoglalása alapján fontos feladatnak tekintették, a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) szervezeteinek megalakítását a hadseregben. A zászlóaljoknál alapszervezetek, az ezredeknél pedig KISZ-bizottságok jöttek létre. 1957 májusára a hadseregben 235 KISZ-alapszervezet működött, amelyeknek taglétszáma több mint 9000 fő volt.

A prioritások

1957. január 20-án a fegyveres erők minisztere vezetésével katonai küldöttség utazott Moszkvába. A küldöttség tagja volt: *Révész Géza* altábornagy, *Horváth Mihály* vezérőrnagy, *Lakatos Béla* ezredes és *Ugrai Ferenc* ezredes. A szovjet és a magyar küldöttség áttekintette a Magyar Néphadsereg helyzetét, tárgyaltak a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásának elvi kérdéseiről és a soron következő feladatokról. A Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői akkori főparancsnoka, *I. Sz. Konyev* marsall és a törzsfőnöke, *A. I. Antonov* hadseregtábornok a legfontosabb feladatoknak tartotta a vezérkar gyorsított ütemű átszervezését és hatékony működését, a felderítés megerősítését és szakszerű működtetését, a tisztképzés átalakítását, az akadémiai szintű oktatás megszervezését a korszerű követelmények alapján, továbbá a felkészülés megkezdését az egységes légvédelmi rendszer kiépítésére.

A küldöttség a hazatérése után jelentést készített a MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága számára, amely azt jóváhagyta. A hadsereg szervei hozzáálltak az abból adódó feladatok végrehajtásához.

Az újjászervezendő Magyar Néphadseregben a teendők három fő területen jelentkeztek: Honvédelmi Minisztériumnál, szárazföldi csapatoknál és a légierőnél.

A Honvédelmi Minisztériumra vonatkozó szervezési intézkedés 1957. január 25-én jelent meg, amelyben annak létszámát a korábbi 3500 fő helyett 1860 főben határozták meg.¹¹ A változások során az egyes szervezetek létszámát csökkentették, más szervezeteket módosítottak. A vezérkarnál légvédelmi csoportfőnökség alakult. A vezérkar szabályzatszerkesztő osztálya a harc kiképzési és testnevelési csoportfőnök alárendeltségébe került. A HM-iroda szervezetébe helyezték a vezérkar külügyi osztályát, valamint a vezérkar adminisztratív és gazdasági osztályát, valamint a hadtáp adminisztrációs és gazdasági osztályt. Megszűnt a HM-főcsoportfőnökségek és -csoportfőnökségek politikai osztálya, valamint a hadtáp főnökséghez tartozó állategészségügyi osztály. Fontos posztokon több személyi változásra is sor került. A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1957. február 20-án felmentette vezérkari főnöki megbízatása alól *Hegyí László* vezérőrnagyot és erre a funkcióra *Ugrai Ferenc* ezredest nevezték ki.

Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. február 11-én Irányelveket fogadott el, amelyben meghatározta a kinevezett politikai apparátus és a választott pártszervezetek felépítésének, irányításának és működésének elveit.

Az Elnöki Tanács 1957. március 1-jei hatállyal *Révész Géza* altábornagyot nevezte ki honvédelmi miniszterré. *Uszta Gyula* vezérőrnagy továbbra is a miniszter első helyettese maradt. A politikai csoportfőnök *Ilku Pál* vezérőrnagy, akit 1958-tól

¹¹ Dr. Móricz Lajos ny. ezredes: A Honvédelmi Minisztérium szervezetének alakulása (1945–1980). „T”-Honvédelem 1987/2. szám, 70. o.

Dapsi Károly vezérőrnagy követett. A harckiképzési és testnevelési csoportfőnök *Gyurkó Lajos* vezérőrnagy, majd *Kovács Imre* vezérőrnagy lett. A hadtápszolgálat főnöke *Muczina Ferenc* ezredes lett, akit 1958-tól *Róka Mihály* vezérőrnagy váltott fel.

1957. március 21-étől a szolgálati érintkezés során a „bajtárs” megszólítás helyett az „elvtárs” szó vált kötelezővé a hadseregben.

Az újjászerveződő hadsereg a Magyar Szocialista Munkáspárt legfelső pártvezetése és a kormány irányítása és ellenőrzése alatt állt. A Honvédelmi Minisztérium szovjet főtanácsadója 1957 őszétől *Ny. G. Zahvatajev* vezérezredes volt.

A vagyoni helyzet

Az 1956. évi forradalom és szabadságharc során a Magyar Néphadsereg anyagi készleteiben, objektumaiban és felszereléseiben jelentős anyagi károk keletkeztek. Számos honvédségi ingatlant és anyagot átadtak a Magyarországon állomásozó szovjet csapatoknak, a népgazdaságnak és a belügyi szerveknek. Szükségessé vált tehát a hadsereg anyagi készleteinek és ingatlanvagyonának felmérése. E nagyszabású leltározásra 1957 tavaszán került sor. A munkát a leltározó főbizottságon kívül négy albizottság (hadbiztosai, egészségügyi, elhelyezési és üzemanyag-szakmai) végezte el.

Muczina Ferenc ezredes, a hadtápszolgálat főnöke, az 1957. május 22-én keltezett okmányában tett jelentést a Magyar Néphadseregben lefolytatott leltározás eredményéről és a hadtápszolgálat helyzetéről Révész Géza altábornagy honvédelmi miniszternek.¹² A dokumentum a Magyar Néphadsereg anyagaiban és eszközeiben bekövetkezett kár és hiány összegét 188 742 025 forintban állapította meg. A veszteségek összege többek között az élelmezési szolgálatnál 8.335 691 forintot, az egészségügyi szolgálatnál 1 387 105 Ft-ot, az elhelyezési szolgálatnál 36 118 321 forintot, az üzemanyag-szolgálatnál 13 709 302 forintot ért el. A hadsereg létesítményeiben 19 439 000 forint kár keletkezett.¹³ Ugyanakkor a Magyar Néphadsereg a belügyi szerveknek és a népgazdaságnak 598 240 408 forint értékben adott át hadtápanyagokat.¹⁴

A hadsereg objektumaiból a népgazdaság részére 1956 évben és 1957 májusáig 45 objektumot adtak át végleges kezelésbe, amelynek értéke: 310 969 000 forintot ért el. Megállapodások alapján 1956-ban és 1957-ben, különböző időtartamú ideiglenes használatra a hadsereg ingatlan vagyonából, 40 különböző objektumot adtak át.

A 3609/X. 5. 1956 sz. Minisztertanácsi határozat objektumok átadására kötelezte a Magyar Néphadsereget. Az 1956. évi forradalmi eseményekkel kapcsolatos változások miatt azonban a hadsereg Budapesten 4, vidéken pedig 11 objektumot nem tudott átadni.¹⁵ Az átszervezett Magyar Néphadsereg egységeinek

¹² Az okmány Jelentés a Magyar Néphadseregben lefolytatott leltározás eredményéről és a hadtápszolgálat helyzetéről címmel készült el. HL MN Hadtápfőnökség 1958/T 103. őe.

¹³ I. m. 4. o.

¹⁴ I. m. 6. o.

¹⁵ Ezek az objektumok a következők voltak:

- Kossuth Akadémia. (Az épületekben szovjet egységet helyeztek el.)
- A Timót utcai Tüzér szertár. (Itt tárolták a megszüntetett alakulatok tüzérségi anyagait.)
- Kiss János laktanya kulturális épülete. (Az Egyesített Tiszti Iskola létszámviszonyainak ismeretében az épületre szükség volt.)

diszlokálása, valamint a Magyarországon állomásozó szovjet alakulatok elhelyezési igényeinek kielégítése után több honvédségi ingatlan is feleslegesnek bizonyult.¹⁶

- A volt Törley pezsgógyár pezsgőtöltő épülete. (Más megfelelő tároló hely hiányában az objektum pincéjében a hadsereg nagymennyiségű gumianyagot tárolt.)
- Debrecen, Varga u. 2. alatti ingatlan. (Az épületet kiegészítő parancsnokság és nőtlen tiszt szálló céljára használják.)
- Esztergom, hadosztályparancsnoksági épület és kanonoki ingatlan. (Az objektumokban szovjet alakulatok nyertek elhelyezést.)
- Eger, Vár laktanya. (Az épületben egészségügyi anyagokat tároltak.)
- Miskolc, Bocskai laktanya. (Az épületben szovjet alakulatokat helyeztek el.)
- Miskolc, Bajcsy laktanya. (Az objektumot anyagtárolásra használja a Magyar Néphadsereg, mert a helyőrség három laktanyájában szovjet egységek állomásoztak.)
- Ózd, Bocskai laktanya. (Ebben az objektumban hozzávetőlegesen 120 vagon egészségügyi anyagot tárolnak.)
- Pécs, Kiss János laktanya. (Az épületet a Belügyminisztérium karhatalmi alakulata használta.)
- Pécs, Petőfi Sándor laktanya. (Az objektumban szovjet alakulatokat helyeztek el.)
- Salgótarján, Zrínyi laktanya. (A laktanyában „M” ruházati anyagok tárolása történik. Az épületet csak akkor tudja a hadsereg átadni, ha az új tároló hely felújítási költségeit az átvevő szerv vállalni tudja.)
- Szeged, egykori hadtestparancsnoksági épület. (Az ingatlanban karhatalmi parancsnokság és egység, illetőleg kiegészítő parancsnokság van elhelyezve. A hadsereg az épületet csak ezen szervezetek más objektumba történő átköltöztetése után tudja átadni.)
- Várpalota, Landler Jenő laktanya. (Az objektumra a gyalogsági kiképző tábor parancsnokságnak van szüksége.)

¹⁶ Az épületek átadására, illetőleg hasznosítására javaslat született az alábbiak szerint:

- Budapest, Krisztina krt. 61/a.: az épületben helyezték el az I. kerületi kiegészítő parancsnokságot. Az ingatlanban lévő, megüresedett szobákra az MSZMP I. kerületi Intéző Bizottsága tart igényt. A helyiségek átadását javasolják ideiglenes használatra.
- Budapest, Közlekedési Szertár: az épületet a Magyar Államvasutak kéri. Ideiglenes átadását javasolják.
- Budapest, Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) épülete: az ingatlanban 48 szoba üresen áll, azonban az épület átadását nem javasolják, mert a későbbiekben a repülőerők fejlesztése miatt azt szükségesnek tartják.
- Budapest, Daróczi u. 5-7.: az épület a II. világháború során leégett. Helyreállítása mintegy 1,2 millió Ft-ba kerülne. Az ingatlant a belkereskedelem kéri. Az átadása javasolt a honvédség részéről.
- Baja, Kékhegyi gyakorlótér és az ott lévő ingatlanok: az épületek 1955 óta üresen állnak, amelyek lakott területtől távol esnek. Erre az ingatlanvagyonra állami szervek nem tartanak igényt.
- Fót, hadosztály lőszerraktár: a bázist az Egyesült Izzó kéri a honvédségtől. Mivel a hadsereg részére a későbbiekben erre szükség lesz, ezért szerződés alapján az objektum ideiglenes átadását javasolták.
- Jászberény, páncélos laktanya: a laktanyát szovjet alakulat használta, de 1956 novemberében azt elhagyták. Az épület jelenleg üresen áll, amelynek a felújítása szükséges. A későbbiekben, a helyreállítás után, Egerből és Ózdról az ott tárolt egészségügyi anyagok áttelepítését javasolják a volt páncélos laktanyába.
- Kalocsa, repülőtér: a repülőtéren lévő épületeket gondnokság őrzi és kezeli. Az ingatlanok és a repülőtér hasznosítását nem javasolják.
- Keszthely, Bethlen laktanya: az épület egy részében karhatalmi alakulat van elhelyezve. Ideiglenes jelleggel, szerződés alapján, a légénységi épületeket a városi tanácsnak, a gépkocsi telephelyet pedig az autóközlekedési vállalatnak javasolják átadni.
- Ligettanya, repülőüzemanyag-tároló: az üzemanyag tároló jelenleg üresen áll. A bázis őrzés-védelmét polgári őrség látja el. Az Országos Légvédelmi Parancsnokság az üzemanyag tároló megtartását javasolja.
- Miskolc, Bajcsy laktanya: a laktanya egy részét megállapodás alapján polgári szervek használják. A még üresen álló épületeket a Borsodi Szénbányászati Tröszt kéri. Az ideiglenes jellegű átadását javasolják.

Az 1953-tól, az akkor megkezdődött nagymértékű hadseregcsökkentésből adódott, hogy az említetteken kívül még több laktanya egyes épületei is üresen álltak. Ezen ingatlanok épületeinek egy részét különböző hadtáp és fegyvernemi anyagok tárolására, a lekeríthető épületeket pedig tisztai lakások céljára kívánták felhasználni.

A lakáshelyzet

1956. október 23-a előtt a Magyar Néphadsereg összesen 18 413 lakással rendelkezett. Ebből az áthelyezettek 940-et, a leszerelt tisztek 777-et, összesen 1717 lakást használtak. 1956. október 23-án a lakásigénylők száma, illetőleg a lakáshiány 5896 volt. 1957. május 15-én a hadsereg 14 737 lakással rendelkezett. Az áthelyezettek 1948, a leszerelt tisztek pedig 3089, összesen 5037 lakást birtokoltak, a lakásigénylők száma 2516 volt.

1956. október 23-óta a Magyar Néphadsereg összesen 3.676 szolgálati lakást vesztett. Ugyanis a 35/1956. sz. Minisztertanácsi határozat szerint a tanácsi rendelkezésű és magántulajdonú ingatlanban lévő szolgálati lakásokat, megüresedés esetén, a tanács, illetőleg a tulajdonos rendelkezésére kellett bocsátani. Jelentősen megnövekedett az áthelyezett tisztek által lakott (1048 lakás) és a leszerelt tisztek által lakott lakások száma is (2312 lakás).

A lakáshelyzet javítására több intézkedés is született. 1957-ben beruházási és tárcakeretből lakásépítésre, továbbá tárcahitelből lakásleválasztásra a hadsereg 22,8 millió forintot kapott. Ebből összesen 594 lakást tudnak építeni, illetőleg leválasztani.

-
- Orgovány, légvédelmi laktanya: a laktanya, amelyre a Kecskeméti Konzervgyár tart igényt, jelenleg üresen áll. Mivel a Magyar Néphadseregnek távlatilag sincs rá szüksége, ezért az objektum végleges átadását javasolták.
 - Recsk, üzemanyag tároló: a tároló, amelyre polgári szerv tart igényt, jelenleg üresen áll. 1959. év végéig ideiglenes jelleggel történő átadását javasolták.
 - Sármellék, repülőtér: a repülőtér épületeiben karhatalmi alegység van elhelyezve. A későbbiekben, a légierő fejlesztése miatt, az üresen álló épületrészek átadását nem javasolják.
 - Szentes, Esze Tamás laktanya: a jelenleg üres épületet a városi tanács kéri lakások kialakítása céljából. A városi tanács, vagy más közületi szervezet részére ideiglenes jellegű kiutalását javasolták.
 - Tatabánya, Hunyadi laktanya: az objektumban egy karhatalmi század van elhelyezve. Javasolják a megüresedett (feleslegessé vált) épületrészek ideiglenes jellegű átadását a városi tanács részére.
 - Veszprém, Danuvia telep: a Vadásztöltény Gyár kapta meg még 1956-ban a Magyar Néphadseregtől a volt gyártelep egyes épületeit. Az átadott épületeket üzemi célokra alakították át. A gyár a még át nem adott épületekre is igényt tart, amelyeknek végleges átadását a honvédség javasolja.
 - Záhony, Rákóczi laktanya: az objektum az 1956. évi forradalom és szabadságharc eseményei következtében jelentős mértékben megrongálódott. A Magyar Államvasutak a hadseregtől végleges kezelésbe történő átadását kéri, ugyanis munkásszállót kívánnak kialakítani. Az Országos Légvédelmi Parancsnokság az épület végleges átadását nem javasolja. Kompromisszumos megoldásként, amennyiben a MÁV vállalja az objektum felújítási költségeit, a hadsereg, a laktanya ideiglenes használatra történő átadásához hozzájárul.
 - Záhony, Bocskai laktanya. A laktanya 150 fő elhelyezését teszi lehetővé, jelenleg üresen áll. Ezt a laktanyát is a MÁV kéri, munkásszálló céljára. Az épület ideiglenes használatra történő átadásához a hadsereg hozzájárul.

L. Muczina i. m. 7–9 o.

Mindezekon kívül az országos keretben épülő lakásmennyiségből a Magyar Néphadsereg részére 818 lakást igényeltek a Minisztertanácstól.

A lakások tárcák közötti elosztása csak a későbbiekben történt meg. Számolni kellett azonban azzal, hogy mivel más területen is lakáshiányok mutatkoztak, ezért a hadsereg igényeinek csak mintegy 50–60 %-át elégítik ki. A helyőrségparancsnokok jelentései alapján a fentiekben megjelöltekön kívül volt lehetőség a honvédségi épületek lakásokká történő átalakítására. 1957-ben Budapesten 170 lakás, vidéken 157 lakás, 1958-ban 80 lakás, összesen 407 lakás kialakítására van lehetőség, amelynek költségkihatása 15 787 000 forintot tett ki. 1957-ben a rendelkezésre álló hitelkeretből a korábban megjelölt 594 lakás megépítése lehetséges volt, de minden további lakásépítéshez, illetőleg lakás-átalakításhoz túlszerződés engedélyezése kellett, amelyet az Országos Tervhivatal végzett.

A lakásgazdálkodás területén az eddigiekben megtett és a továbbiakban tervezett intézkedések végrehajtása, valamint az igényelt túlszerződések engedélyezése esetén az egyes helyőrségekben tapasztalható nagymértékű lakáshiány jelentősen csökkenthetőnek látszott. Tény azonban, hogy a nagy igyekezet ellenére a Magyar Néphadsereg lakásigényeit 1957 évben véglegesen nem lehetett megoldani.

Az elhelyezési szolgálat kezelésében lévő objektumok teljes értéke meghaladta a 10 milliárd forintot. Ezen ingatlanok folyamatos karbantartása évente 80 milliárd forintot vett volna igénybe. Ezt a szükséges összeget még egy évben sem tudták biztosítani az elhelyezési szolgálatok részére, amelyből az következett, hogy a honvédségi objektumok állapota évről évre rosszabbodott.¹⁷

*

Az 1957 májusában befejeződött leltározás felmérte a Magyar Néphadsereg anyagi készleteinek mennyiségét, értékét és az anyagi helyzet állapotát. A következő kiképzési év új nyitótétellel indult. A leltározás végrehajtását több körülmény is zavarta. A gyakori személyi mozgások (áthelyezések, tartalék-, illetőleg nyugállományba helyezések), egyes területeken a szakközegek hiánya nehezítette az egyes anyagok ellenőrzését. A hadbiztosi anyagok leltározása során szerzett tapasztalatokat feldolgozták. A hadbiztosi csoportfőnök intézkedést adott ki, hogy a feltárt hiányosságok a jövőben ne ismétlődjenek meg.

Az elhelyezési anyagok ellenőrzése területén a szakemberek megállapították, hogy a berendezési anyagok mintegy 60–70%-ban javításra szorulnak. E nagymértékű javításokat az alakulatok és az egyes intézmények önerőből nem voltak képesek megvalósítani, ezért egy elhelyezési berendezés-javító részleg felállítása vált szükségessé.

A leltározás – bár nagy volumenében áttekintette az anyagi készletek helyzetét – teljes pontossággal nem nyújtott képet a hadsereg anyagainak mennyiségéről. Azt azonban rögzítették az ellenőrzésről készült anyagféleségenkénti kimutatások, hogy az egyes alakulatok és intézetek milyen készletekkel rendelkeztek, tehát felmérték az egyes szervezeteknél lévő anyagok tényleges helyzetét. A Magyar Néphadseregben 1957 májusában befejezett, ingatlanok és

¹⁷ A hadsereg lakáshelyzete részletes felmérésének eredménye és annak megjavítására összeállított javaslat jól áttekinthető a Magyar Néphadsereg hadtápfőnökének 1957. május 22-én keltezett jelentéséből. HL MN HF-ség 1958/T 103. őe. 10–11 o.

(hadtáp-) anyagok terén végrehajtott ellenőrzések nagy volumenében felmérték a hadsereg anyagi helyzetét. A későbbiekben a hadsereg újjászervezése és fejlesztése során fontos kiindulási alapként szolgált.

A haditechnikai eszközök felmérésére a későbbiekben, 1958 első negyedévében került sor.

A Magyar Néphadsereg átszervezése 1957-től

Uszta Gyula vezérőrnagy már 1957. január végén kiadta az 1957 évre vonatkozó intézkedést, amely a Magyar Néphadsereg újjászervezésére vonatkozott. A végrehajtás határideje 1957. május 5. volt.

A szárazföldi haderőnél jelentős volt az átszervezés, ugyanis megszűntek a hadtestparancsnokságok, a korábban meglévő nyolc hadosztályból mindösszesen három maradt rendszerben. A három hadosztálynál csak a legszükségesebb hadosztályközvetlen fegyvernemi és szakalegységek és egységek maradtak meg. A hadosztályokat a honvédelmi minisztérium közvetlenül irányította.

Megszűntek a légierő és a honi légvédelem korábbi magasabbegységei és felszámoltak több raktárt, intézetet és műhelyt is.¹⁸ A megmaradt szervezetek az MNVK Légvédelmi Csoportfőnökség alárendeltségébe kerültek. Ez a szervezeti utaltság 1957. december 7-éig tartott, amikor a honvédelmi miniszter intézkedése alapján megszűnt az MNVK Légvédelmi Csoportfőnöksége és megalakult az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP).

A néphadsereg szervezeteinek és létszámának fejlesztésére csak a későbbiekben került sor. Az országot megszálló szovjet csapatok mellett a Varsói Szerződés egyesített parancsnoksága sem számolt akkor a magyar hadsereggel.

Budapesten 1957. április elsején Magyarország és a Szovjetunió két kormányközi egyezményt fogadott el, amelyek a hazánk területén tartózkodó szovjet csapatok által igénybe vett létesítmények és a szolgáltatások rendjére és feltételeire, valamint hazánk területén ideiglenesen tartózkodó csapatok létszámára és diszlokációjára vonatkozott

1957 tavaszán a Magyar Néphadsereg újjászervezésével kapcsolatos legfontosabb feladatokat elvégezték. A Honvédelmi Minisztérium, a néphadsereg vezető szervei, csapatai és intézetei áprilisban már az új szervezeti keretekben végezték feladataikat. A honvédelmi miniszter májusban kiadta az 1957-es évre vonatkozó kiképzési intézkedését. Ez az úgynevezett „csonka” kiképzési év 1957. május 8-tól október 31-éig tartott, amelynek során a csapatok megkezdték a béke időszak szerinti kiképzésüket. A kiképzési parancs szerint kezdődött meg az oktatás az Egyesített Tisztiskolán és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián.

A Magyar Néphadseregben nagy lendületet vett az MSZMP pártszervezeteinek megalakítása. A pártmunka irányítására az egyes honvédségi szervezeteknél megalakultak az Ideiglenes Intéző Bizottságok. A hadseregben 1957. május elején *„374 alapszervezet, 56 Ideiglenes Intéző Bizottság működött. A párttagság létszáma több mint 13 ezer volt. A tiszti állomány 75%-a volt tagja a pártnak”*.¹⁹

A honvédelmi miniszter utasítása alapján már 1957 tavaszán bizottság jött létre a hadsereg felelős beosztású vezetőiből a Magyar Néphadsereg tényleges

¹⁸ Ennek megfelelően töröltek a hadrendből két vadászrepülő hadosztályt, egy csatarepülő-hadosztályt, a vegyes szállítórepülő ezredet, egy kivonuló légvédelmi tüzérhadosztályt és négy honi légvédelmi tüzérhadosztályt.

¹⁹ Kiss Sándor alezredes: A Magyar Néphadsereg újjászervezése és konszolidációja. Honvédelem 1987/1–2. szám 38. o.

helyzetének felmérésére és a soron következő legfontosabb feladatok kijelölésére. Ez fontos kiinduló alapot szolgáltatott az MSZMP Politikai Bizottságának, amelynek alapján megkezdődhetett a hadsereg távlati fejlesztési terveinek kidolgozása, valamint a legszükségesebb szervezeti keretek létrehozása. A dokumentum azt a legfontosabb célt tűzte ki, hogy, „*a Magyar Néphadsereg zárkózzon fel a szövetséges haderők átlagos színvonalára és váljon alkalmassá együttműködésre*”.²⁰

A honvédség vezetése indokoltnak és szükségesnek tartotta a tábormokok és a tisztek hadműveleti és harcászati ismereteinek bővítését. 1957 októberében a honvédelmi miniszter direktívát adott ki e tárgyban. Az intézkedés az összefegyvernemi hadseregnek a háború kezdeti időszakában atom- és más tömegpusztító fegyverek alkalmazásával végrehajtott támadó és védelmi hadműveleteinek megszervezését és vezetését állította előtérbe.

A Magyar Néphadseregnél korábban végrehajtott leépítések következtében 1957-ben:

- A szárazföldi csapatok legfőbb csoportosítását: három gépkocsizó lövészhadosztály (4. [Gyöngyös], 7. [Békéscsaba], 9. [Kaposvár]), egy tüzérandár (öt tüzérosztállyal és egy aknavető osztállyal), egy harckocsiezred, egy páncéltörő tüzérezred, három légvédelmi tüzérezred és két műszaki zászlóalj jelentette. 1957 őszén a szárazföldi csapatok létszáma 33 000 főt tett ki.
- A légvédelmi- és repülőcsapatoknak a Légvédelmi Csoportfőnökség alárendeltségébe tartozó legfőbb kötelékei: repülési osztály, Repülőképző Központ (RKK),²¹ meteorológiai és diszpécser szolgálat, repülőtér gondnokságok, 1. repülőüzemanyag-raktár (REÜZAR), központi repülőműszaki anyagraktár (KÖREMŰR), repülőanyag-átvételi osztály és a 17. bomba és lőszer-raktár (BOLÓR). 1957 májusában a Légvédelmi Csoportfőnökség alárendeltjeinek rendszeresített létszáma 2878 fő volt.²² A Repülőképző Központ legfőbb szervezeti elemeit a parancsnokság és a törzs, három vadászrepülő század, fényképész raj, javító műhely és kiszolgálóosztály alkotta.

Változások a tanintézeti képzésben

Jelentős változások következtek be a tanintézeti képzésben és annak szervezeteinél is. Még 1956. december 16-án egyesült a Petőfi Katonai Politikai Akadémia és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Zrínyi Miklós Katonai Akadémia néven.²³ Az egyesített akadémián a tanítás 1957. április 8-án kezdődött meg. Ez volt az úgynevezett „csonka” tanulmányi év, amely 1957. november 30-áig tartott. A tanintézet parancsnokának *Csémi Károly* alezredest, az 1. karhatalmi tiszti ezred volt parancsnokát nevezték ki, akit hamarosan ezredessé léptettek elő. *Révész Géza* honvédelmi miniszter 1957. október 30-án, az 1957/58-as tanév megnyitóján „a

²⁰ Szani Ferenc: *Néphadsereg 1957–1989*. Honvéd Kiadó, Budapest, 1999. 24. o.

²¹ A Repülőképző Központ legfőbb szervezeti elemeit a parancsnokság és a törzs, három vadászrepülő század, fényképész raj, javító műhely és kiszolgálóosztály alkotta.

²² Iván Dezső: *A magyar katonai repülés története 1956–1980*. Honvédelmi Minisztérium, Oktatási és Tudományszervező Főosztály, Budapest, 2000, 19. o.

²³ *Katonai vezetőképzés a Vörös Zászló Érdemrenddel kitüntetett Zrínyi Miklós Katonai Akadémián*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984, 6–8. o.

tisztek politikai szerepének és felelősségének elsődlegességét” jelölte meg a képzési feladatok fő szempontjaként.²⁴

Az akadémián, az alapfakultás keretében, három tagozatot alakítottak ki. Ezek: a politikai munkás, a szárazföldi összefegyvernemi és a honi légvédelmi tagozat. Az alapfakultáson hároméves lövész, páncélos, felderítő, hadtáp, határőr, politikai munkás, tüzér, légvédelmi tüzér, műszaki, híradó és vegyvédelmi kiképzés folyt. A tanintézetet a későbbiekben az 1971. évi 23. sz. törvényerejű rendelet egyetemi szintű oktatási intézménynek ismerte el.

A korábbi fegyvernemi tiszti iskolák összevonásából 1957 februárjában, Budapesten megalakult az Egyesített Tisztiiskola (ETI). A tanintézetben az oktatás 1957. március 1-jén kezdődött meg. Az intézmény parancsnokának *Köteles Jenő* vezérőrnagyot neveztek ki. Az Egyesített Tisztiiskolán a képzési időt 1957–1961 között három, 1961–1967 között pedig négy évben állapították meg. Az iskola fennállása során lövész, páncélos (majd a kettő összevonásával összefegyvernemi), tüzér, híradó, műszaki, hadtáptagozat, valamint társadalomtudományi tagozat működött.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa az 1967. évi 13. számú törvényerejű rendeletével 1967. szeptember 1-jén, az alapfokú tisztképzést főiskolai rangra emelte.²⁵ A honvédelmi miniszter felügyelete alatt három önálló katonai felsőoktatási intézményt hoztak létre: a parancsnoki és a műszaki szakon a Kossuth Lajos Katonai Főiskola (KLKF) Szentendrén, a technikai szakoknak és a szolgálati ágaknak megfelelően a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola (ZMKMF) Budapesten, a repülőirányító, hajózó és repülőműszaki szakon a Kilián György Repülő Műszaki Főiskola (KGYRMF) Szolnokon folytatta a képzést.

A tiszthelyettesi állomány képzésére 1957. április 12-én, a 9/1957. HM számú parancs alapján létrehozták a Központi Tiszthelyettes Iskolát. A felvételre továbbszolgáló tiszthelyettesek jelentkezhettek. A tízhónapos képzés célját szakasziparancsnok-helyettesi, vagy azzal egyenértékű technikai beosztásokra való felkészítésben határozták meg. A képzést a fegyvernemi igényeknek megfelelően öt kiképző bázison: Szentendrén, Debrecenben, Szolnokon, Börgöndön és Budaörsön végezték.²⁶

A Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok helyzetének szabályozása

1957. május végén szovjet kormánydelegáció érkezett hazánkba. Szükségessé vált ugyanis a Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok jogi és gazdasági helyzetének, valamint állomásozásának törvényes keretek közötti szabályozása. 1957. május 27-én, kormány szinten írták alá a Magyarországon ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok jogi helyzetét rögzítő egyezményt. Az okmányt a Magyar Népköztársaság részéről *Horváth Imre* külügyminiszter és *Révész Géza* honvédelmi miniszter, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének kormánya részéről pedig *A. A. Gromiko* külügyminiszter és *G. K. Zsukov* honvédelmi miniszter írta alá. A dokumentumban rögzítették, hogy a szovjet csapatok ideiglenes állomásoztatása

²⁴ Dr. Oroszi Antal ny. alezredes: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia történetének összefoglalása 1947–1996. (V. ö. A millicentenárium alkalmából rendezett *A magyar katonai vezető- és tisztképzés története* c. tudományos konferencia anyaga. 1996. október 8–9. [Szerk.: dr. Lengyel Ferenc és dr. Szántó Mihály] HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály, Budapest, 1996. 256. o.)

²⁵ Nagy László alezredes: Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola. (V. ö.: *A magyar katonai vezető- és tisztképzés...* 167. o.)

²⁶ Dr. Holló József vezérőrnagy: Az 1945 utáni közép fokú katonai képzés rendszere. (V. ö.: *A magyar katonai vezető- és tisztképzés...* 161. o.)

semmiképpen sem érinti a magyar állam szuverenitását, a szovjet csapatok nem avatkoznak be a Magyar Népköztársaság belügyeibe.

A Magyarország területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok létszámát és azok állomáshelyeit a két ország külön egyezmények alapján határozta meg. Az egyezmény azt is rögzítette, hogy hazánk területén, az állomáshelyeiken kívüli szovjet csapatmozdulatokhoz, gyakorlatokhoz a magyar kormány, vagy az általa meghatalmazott hatóság beleegyezése szükséges.

Megállapodás született bűncselekmények, szabálysértések és a felek által elkövetett károkozások rendezése tárgyában is. A szovjet csapatok állomáshelyein építmények létesítéséhez vagy a meglévők bővítéséhez az illetékes magyar hatóságok engedélye volt szükséges.

Külön egyezmény szabályozta a Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok által használt laktanyák, objektumok, szállítási és hírközlési eszközök, elektromos energia, közüzemi és kereskedelmi szolgáltatások igénybevételének rendjét és feltételeit. Külön egyezmény szabályozta a Magyar Népköztársaság területén tartózkodó szovjet csapatok által a magyar hatóságoknak átadandó objektumokkal kapcsolatos kérdéseket, beleértve azokat is, amelyek a szovjet csapatok által épített objektumokkal függenek össze.²⁷ Az 1957 tavaszán a szovjet féllel megkötött egyezményekből vált ismertté, hogy hazánk területén ideiglenesen állomásozó szovjet csapatok létszáma 60 500 fő. A szovjet tisztek családtagjainak és a polgári alkalmazottak számát nem határozták meg.

A vitás kérdések tisztázására és intézésére vegyes bizottságot hoztak létre, amelynek elnökei a Magyar Néphadsereg vezérkari főnöke és a szovjet Dél Hadseregcsoport parancsnoka lettek.

A hosszú távú fejlesztési tervek kidolgozása

Az MSZMP Politikai Bizottságának határozata alapján a vezérkar, együttműködve a minisztérium többi szervével, 1958-ban és 1959-ben folytatta a Magyar Néphadsereg hosszú távú fejlesztési tervének kidolgozását. A hadsereg fejlesztésére fordítható összeg alig emelkedett, 1957-ben 2027, 1958-ban 2211 millió forintot kapott a Honvédelmi Minisztérium.²⁸

1958-ban a Honvédelmi Minisztérium közvetlen alárendeltségében újabb lövészhadosztályt állítottak fel Kiskunfélegyházán. A magasabbegység a 8. hadrendi számozást kapta. Megalakították a Repülőképző Központ Parancsnokságot is Kecskeméten, amelynek alárendeltségében három vadászrepülő-ezred szervezeti kereteit hozták létre. A meglévő három légvédelmi tüzérezred az Országos Légvédelmi Parancsnokság alárendeltségébe került. A 24 vidéki helyőrségi komendáns-hivatalt a budapesti helyőrség-parancsnokság alárendeltségébe utalták.

A magyar hadosztály felállításával szinte egy időben egy szovjet hadosztályt vontak ki Magyarországról. Az előzményekhez tartozik, hogy 1958. április 2–9. között *N. SZ. Hruscsov* párt és kormányküldöttséggel tartózkodott Magyarországon. Április 7-én, Szolnokon megtartott beszédében felvetődött a szovjet csapatok kivonásának

²⁷ A dokumentum az 1957. évi 54. sz. törvényerejű rendelet alapján jelent meg. A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya között, a Magyar Köztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok jogi helyzete tárgyában Budapesten 1957. május 27-én aláírt egyezmény kihirdetéséről. (A kihirdetés napja: 1957. szeptember 15.) Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye 6. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979, 117–119. o.

²⁸ Dr. Csabai Károly ny. ezredes – dr. Móricz Lajos ny. ezredes: Magyar katonai szervezetek a 19 és a 20 században. Budapest, 2004 Hadtörténelmi Levéltár (kézirat)

kérdése is. A *Kádár János* vezette magyar delegáció a Varsói Szerződés Politikai Tanácsadó Testületének 1958. május 24-ei, moszkvai ülésén a Magyarországról történő teljes csapatkivonás ellen foglalt állást.²⁹

A szovjet hadosztály Magyarországról történő kivonása és egyes alakulatok átcsoportosítása következtében több laktanya is feleslegessé vált. A megüresedett laktanyákat a szovjet hatóságoknak felújított állapotban kellett volna visszaadni a magyar hadsereg részére. A Magyar Néphadsereg szervei Miskolcon három, Tokajban egy, Debrecenben egy, Székesfehérváron egy és Baján szintén egy laktanyát vettek át a szovjet átadóktól. Az átvételek során egy sor hiányosság vetődött fel, amelyekről *Ugrai Ferenc* vezérőrnagy, vezérkari főnök 1958. március 14-én írásban tájékoztatta *Tutarinov* altábornagyot, a Szovjet Dél Hadseregcsoport törzsfőnökét.³⁰

A legfontosabb hiányosságok az alábbiak voltak: szinte minden laktanyában a WC-ülőkék, WC-csészék, mosdókagylók és vízcsapok hiányoztak vagy törtek voltak. Sok helyen az ajtókról hiányoznak a kilincsek és a záruk, a legtöbb ajtó nem volt zárható, sok volt a törött ablak. Több laktanyában nem voltak meg a működéshez szükséges elengedhetetlenül fontos tartozékok. A feljegyzés példaképpen említi, hogy Nyíregyházán a Vorosilov laktanyában és Baján a Dózsa laktanyában a beépített villanymotorok hiányoztak, Miskolcon a Stromfeld laktanyában a garázkapuk ki voltak szakítva. Az elsődleges becslések szerint például Debrecenben, a Kossuth laktanyában mintegy 150 000 forint volt szükséges az épületkárok helyreállítására.³¹ A laktanyákban visszahagyott magyar eredetű bútorok siralmas állapotban voltak, azokon erőszakos rongálások nyomait lehetett tapasztalni. Debrecenben például a Kossuth laktanya valamennyi étkezdei asztalának sarkait lefűrészelték, Nyíregyházán a Vorosilov laktanyában egyes bútorokat csizmatisztítónak alakították át, más darabokat pedig kettéfűrészelték. Az egyes laktanyákból, amikor a szovjetek eltávoztak, több magyar eredetű bútort szállítottak el magukkal.

A fenti hiányosságok felmerülése következtében *Ugrai Ferenc* vezérőrnagy azt kérte *Tutarinov* altábornagytól, hogy a következő időben a Magyar Néphadsereghez visszakerülő objektumokat és azok berendezését részére a megállapodás szellemében adják át.³²

Az 1956–58 közötti időszakban, a hadseregben jelentősebb fejlesztéseket nem lehetett végrehajtani. Ebben az időszakban a fő törekvés a forradalom alatt keletkezett károk felmérésére, a haditechnikai eszközök rendezésére és javítására, valamint a konszolidációra és az adósságok törlesztésére irányult. Az 1958 első negyedévi felmérés szerint a Magyar Néphadsereg birtokában az alábbi főbb haditechnikai eszközök voltak: „295 darab közepes harckocsi és könnyű rohamlöveg, 1273 darab aknavető, 726 darab különféle űrméretű páncéltörő löveg, 581 darab különféle űrméretű táborigényű löveg, 1600 darab könnyű és közepes légvédelmi löveg, 71 darab harci repülőgép, 9200 darab különféle típusú gépjármű”.³³

²⁹ Dr. Pataki István: A szovjet csapatok létszáma és diszlokációja Magyarországon. Új Honvédségi Szemle, 1999/5. szám 65. o.

³⁰ Ugrai Ferenc vezérőrnagy, vezérkari főnök levele Tutarinov altábornagynak, a Szovjet Hadsereg Csoport Törzsfőnökének, HL. MNVK. Titkárság 1958/T 22. őe. 169–170. o.

³¹ HL MNVK Titkárság 1958/T 22. őe. 170. o.

³² Uo.

³³ Dr. Thürmer Gyula ny. alezredes: A Magyar Néphadsereg haditechnikai-anyagi fejlődésének története az 1945–1980-as években. (Tanulmány) Hadtudományi Könyvtár, 1988, 36. o.

A Magyar Szocialista Munkáspárt 1959. november 30. és december 5. között tartotta meg a VII. kongresszusát. E fórumon áttekintették az „ellenforradalom” leverésének és a konszolidáció folyamatának eredményeit. Más megállapítások mellett kinyilvánították, hogy az ország belpolitikai helyzetére a nyugalom és a szilárdság a jellemző, a szocializmus építése „rendben és lendületesen folyik”. Megerősítették a hosszú távú honvédelmi politika alapelveit, továbbá a Magyar Néphadsereg fejlesztésének és korszerűsítésének programját is. Minden lépés – fogalmazódott meg a beszámolóban – az imperializmus részéről megnyilvánuló veszély elhárítására, az ország szuverenitásának biztosítására és a szocialista vívmányok védelmére irányult. A honvédelmi politika azt is kimondta, hogy a szocialista országok – így Magyarország védelme is – csak a Varsói Szerződés keretein belül válhat hatékonyá.

A honvédelmi politikából következett az a tétel is, hogy a honvédelem nemcsak a fegyveres erők és testületek feladata, hanem az egész társadalom ügye. A hadseregfejlesztés távlati koncepcióját a VII. kongresszuson a Központi Bizottság beszámolója úgy foglalta össze, hogy mindaddig, amíg a helyzet megköveteli, minőségileg fejleszteni kell azt. A párt azonban szakított az ötvenes évek egyoldalú mennyiségi szemléletével és a hadseregfejlesztés komplex, mennyiségi és minőségi követelményeknek egyaránt megfelelő módját választotta.

A hadseregfejlesztés megvalósítása során az 1959-es évben, a fő figyelem a harckocsik és a repülők mennyiségi növelésére, a honi légvédelmi csapatok feltöltésére és egy stratégiai pontonos dandár felállítására irányult. A végrehajtott szervezeti átalakítások következtében a Magyar Néphadsereg létszáma 1959-re 84 033 fő lett. Hadseregünk legfőbb kötelékeit az alábbiak jelentették:

- 4. lövészadosztály (Gyöngyös),
- 7. lövészadosztály (Békéscsaba),
- 8. lövészadosztály (Kiskunfélegyháza),
- 9. lövészadosztály (Kaposvár),
- 30. tüzérdandár (Cegléd),
- 31. harckocsiezred (Rétság),
- 46. hadihajós (pontonos) dandár (Budapest),
- tizenhárom fegyvernemi ezred, fegyvernemi és szakalegységek, intézmények,
- a légvédelmi fegyvernem különböző alakulatai (köztük három vadászrepülő-ezred).³⁴

A Magyar Néphadsereg vezetése széttagolt és nehézkes volt. A négy lövészadosztályt, a Repülő Kiképző Központot és az Országos Légvédelmi Parancsnokságot a miniszter közvetlenül irányította, a fegyveres erők többi szervezetét a HM-szervek főnökeinek keresztül pedig áttételesen vezette. A vezérkar, mint a honvédség vezetésének központi szerve, koordinálta a minisztérium egészének tevékenységét.

A nemzetközi katonapolitikai helyzet meghatározó tényezője volt 1959–1961 között is az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti viszony.

Abban az időszakban a doktrínális tételekből adódóan kétféle lehetőség adódott: a világháború kirobbanásának elhárítása, illetve a világháború kirobbanásának lehetősége. A katonai konfrontáció fő térsége Európa, de Ázsia és Közel-Kelet térsége is veszélyes zónának számított.

³⁴ Szani Ferenc i. m. 25. o.

Az amerikaiak az atomfegyverek mennyiségi növekedésére, majd a későbbiekben a NATO létrejöttére (1949. április 4.) és az európai repülőter-hálózatra alapozva megalkották az első átfogó, az atomfegyverek tömeges alkalmazására alapozott „tömeges megtorlás” doktrínáját. Ez a tétel a Szovjetunió és a szocialista közösség országai elleni általános atomháború előkészítését és megvívását tartalmazta. A doktrína az Egyesült Államokban 1961-ig, a NATO-ban pedig 1967-ig maradt érvényben.³⁵

Katonai elemzések egy lehetséges világháború fő térségét Európára prognosztizálták, ahol a két legnagyobb koalíció: a NATO és a Varsói Szerződés, döntően nukleáris fegyverekkel vívták volna meg az eljövendő háborút.

A szovjet fegyveres erők fejlesztése a kialakult katonai-politikai helyzet, valamint különösen az Európára jellemző tényezők alapján történt. A doktrína az esetleges győzelem lehetőségét a totális válaszcsepásban látta. A szovjet katonai doktrína 1956 után az 1960-as évek közepéig arra törekedett, hogy megteremtse a nukleáris hadviselésre való áttérés feltételeit. Ezekben az években a Varsói Szerződés Szervezeteiben fokozatosan bontakozott ki a katonai együttműködés folyamata. A szovjet hadseregben az 1960-as évek elején önálló haderőnként megszervezték a hadászati rendeltetésű rakétacsapatokat. 1960-tól kezdődően egyre fontosabb feladat lett a Varsói Szerződésbe tömörült szocialista országok honi légvédelmi rendszereinek korszerűsítése, a szövetségi integrációs rendszer tökéletesítése, valamint hatékonyságának fokozása. A tömegpusztító fegyverekkel vívott hadviselés feltételeinek megteremtése mellett nagy figyelmet fordítottak a hagyományos fegyveres erők minőségi fejlesztésére is.

Mindezek a körülmények határozták meg a Magyar Néphadsereg fejlesztésének arányait és irányait az 1950-es évek végén, az 1960-as évek elején. A Magyar Néphadsereg 1961-től megkezdődött nagymértékű szervezeti átalakításának, valamint a törzsek és a csapatok felkészítésének legfontosabb követelményei már 1960. év végén megfogalmazódtak.

Czinege Lajos altábornagy, honvédelmi miniszter az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokságától 1960. november 17-ei keltezésével kapta meg azt az átiratot, amely az 1961-es évre vonatkozó hadműveleti és harcászati kiképzésre intézkedett.³⁶ Az okmány 1961 évre nyolc különböző gyakorlat megtartását tervezte. Az összeállítás tartalmazott hadosztályszintű harcászati gyakorlatokat, de a Déli Hadseregcsoport vezetésével megtartandó kerülő törzsvezetési manővert is. Olyan feladatot is terveztek, amelyet frontkötelékben vezettek volna le és a Magyar Néphadsereget a Vezérkar által kijelölt hadseregtörzs képviselte volna.³⁷

A csapatok kiképzése, valamint a tiszti és a tiszthelyettesi állomány tanintézeti felkészítése alapvetően a hagyományos fegyverekkel megvívott harctevékenységekre épült. Azonban az is tény, hogy mivel a katonai vezetés nem tartotta elképzelhetetlennek egy esetlegesen kirobbanó fegyveres konfliktusban a tömegpusztító fegyverek alkalmazását, ezért a felkészítés során a kiképzési tervekben szerepeltek a vegyi és az atomfegyverek sajátosságai és az ellenük való védekezés módozatai, azok káros hatásainak csökkentése. A támadó és a védelmi harc egyes mozzanatait is gyakorolták a tömegpusztító fegyverek alkalmazásának viszonyai között. A felkészítésben egyre inkább hangsúlyt kapott az a tény, hogy a Magyar Néphadsereg egy adott fegyveres konfliktusban feladatait koalíciós

³⁵ Katonai almanach. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987. 25. o.

³⁶ HL. HM Titkárság 1960/T 1. doboz 2 őe. 323–324. o.

³⁷ Uo. 323. o.

kötelékben hajtáná végre, amelynek meghatározó ereje a szovjet hadsereg kijelölt erői, esetünkben a Dél Hadseregcsoport kötelékei.

A Magyar Néphadsereg 1961 évtől megkezdődött jelentős korszerűsítésének és fejlesztésének legfontosabb elemei 1960. november 29 és december 8 között Moszkvában megtartott konzultáción nyertek megfogalmazást. A találkozó az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokságának meghívására jött létre. A konzultáción a Magyar Néphadsereg részéről a megbízott vezérkari főnök, *Tóth Lajos* vezérőrnagy, a Vezérkar Anyagtervezési Csoportfőnökségének csoportfőnöke, *Horváth Mihály* vezérőrnagy, a Vezérkar Hadműveleti Csoportfőnökségének csoportfőnöke, *Szilágyi László* ezredes és a Vezérkar Szervezési és Mozgósítási Csoportfőnökségének csoportfőnök-helyettese, *Surányi Jenő* alezredes vett részt. A szovjet fél részéről a tárgyalásokat *Guszev* vezérezredes, *Antonov* hadseregtábornok és *Grecko* marsall vezette, illetve irányította.³⁸ A konzultáción a Magyar Néphadsereg szervezetének és fejlesztésének egyes kérdéseit tekintették át, a korszerű doktrínális elvek és a várható hadműveleti alkalmazás szempontjai szerint.

A szervezeti átalakítás alapvető motívuma az volt, hogy mivel az ellenség váratlanul csapást mérhet, illetve háborút robbanthat ki, készen kell állni e nemkívánatos események kezelésére. Ebből a megállapításból viszont az következett, hogy a régi elveken alapuló mozgósításra nincs idő, tehát már a békeidőszakban olyan korszerű magasabbegységeket kell megalakítani, amelyek mozgósítás nélkül is képesek a feladatok azonnal megkezdésére.

A konzultáció a Magyar Néphadsereg szárazföldi csapatainak fejlesztésére, valamint olyan rendszabályok kidolgozására irányult, amelyek a harckészültség magas szinten tartását tűzte ki célul. Az egyik legjelentősebb javaslat az volt, hogy a Magyar Néphadsereg 8500–9000 fős létszámú gépkocsizó lövész hadosztályainak béke- és „M”-szervezete azonos legyen.

Ez a koncepció azt vonta maga után, hogy a hadosztályok harckocsijainak számát a békeszervezetben emelni kellett. Ennek viszont egyenes következménye az lett, hogy az „M”-szervezethez képest csökkent a harckocsik száma. A jelenlegi szervezetben a hadosztályok békében csak 52 darab harckocsival rendelkeztek, a javaslat szerint pedig jelentősen, 116 darabra kellett emelni a harckocsik számát.³⁹ A gépkocsizó lövész hadosztályoknál a tisztok létszáma békében 1036 főről (illetve háborúban 1351 főről) kb. 830–850 főre apadna. Bizonyos mértékben csökkenne a lövegek és az aknavetők száma is (két tüzérezred helyett egy, zászlóaljknál hat aknavető helyett három) és csökkenne a törzs- és kiszolgáló szervek létszáma is. Az anyagi készletek javadalmazásának redukciója a szállítóeszközök csökkentését vonta maga után. Ebből következett az, hogy megnövekedett a hadosztályok mozgékonyága. Az így felszabaduló létszámot és az anyagi eszközöket más egységek és magasabbegységek kiegészítésére, illetőleg új alakulatok felállítására lehetett felhasználni.

A konzultáción megállapították, hogy magyar részről az Egyesített Fegyveres Erők állományába csak három lövészadosztály tartozik. A személyi veszteségek pótlására „M” esetén külön fegyvernemi egységek felállítása szükséges, amely feladatokat jelenleg a 8. gépkocsizó lövész hadosztály látja el.

³⁸ Az 1960. november 29 és december 8 között Moszkvában megtartott konzultációról a jelentés megtalálható a Hadtörténelmi Levéltár HM Titkárság 1960/T 1 doboz 2. öe. 311–316 fol. alatt nyilvántartott anyagai között.

³⁹ Uo. 312. o.

A továbbiakban azt is javasolták, hogy az önálló harckocsiezredet harckocsi hadosztállyá fejlesszék. Azonban az ország gazdasági helyzetéből csak egy újabb harckocsiezred felállítására kínálkozott lehetőség. A harckocsizó hadosztály felállítását a magyar katonai vezetés, csak 1965 után vélte megvalósíthatónak.

A műszaki csapatoknál az a javaslat született, hogy a békében meglévő pontonos zászlóalj ezreddé, háborúban pedig dandárrá szerveződjön.

Az elvonuló tábori hadsereg légvédelmi biztosítása „M” esetén egy kivonuló légvédelmi tüzérezredre hárult, amelyet négyezredes légvédelmi tüzérhadosztállyá javasolták fejleszteni.⁴⁰

Mivel a szovjet partner fontosnak ítélte a harckocsik számának növelését, ezért a magyar delegáció elképzelhetőnek tartotta, hogy a tervektől eltérően, 1963-1964 helyett, már 1962-től kérje a magyar fél a megfelelő számú harckocsi leszállítását.

A konzultáción felvetődött a harckészültség magas szinten tartásának igénye. Felhívták a figyelmet arra, hogy a különféle tanfolyamokra (gépkocsivezetők és szerelők, vontató rajparancsnokok, mesterlövészek, forgalom szabályzók stb.) a lehető legminimálisabb számban küldjenek kiképzendőket, mert egy esetleges harci riadó eredményes végrehajtása csak így biztosítható.⁴¹

A konzultációból levont következtetések alapján megszületett az elgondolás, hogy az új szervezési elvek és javaslatok bevezetése ne változtassa meg a második öt éves tervre (1961–1965) kialakított gazdasági terveket és számvetéseket. Végezetül pedig az a döntés született, hogy vezérkar főnökének irányításával a Honvédelmi Minisztérium szervei a 1961. július elsejéig készítsék el az összes tervet és számvetést, határidők és felelősök megjelölésével úgy, hogy azt a párt és a kormány elé lehessen terjeszteni.⁴²

A moszkvai tárgyalások olyan útmutatásokat adtak a magyar katonai vezetőknek, amelyek a későbbiekben elvezettek az 5. Hadsereg parancsnokság felállításához, továbbá a követelményeknek megfelelő légvédelmi és repülőcsoportosítások kialakításához. Mindezek azt a célt szolgálták, hogy a Magyar Néphadsereg elvonuló szárazföldi magasabbegységei felzárkózzanak a tagországok színvonalára, a légvédelmi- és repülőcsapatok tekintetében pedig legyenek képesek beleilleszkedni és hatékonyan tevékenykedni a Varsói Szerződés egységes légvédelmi rendszerében.

Az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokának a Magyar Néphadsereg, 1961-es kiképzési évre vonatkozó hadműveleti- és harcászati kiképzésének tervét, valamint a magyar katonai küldöttség 1960. november 11. és december 8 között, Moszkvában megtartott konzultációjának kérdéseit *Czinege Lajos* altábornagy, honvédelmi miniszter 1960. december 21-én felterjesztette *Kaszás Ferenc* ezredesnek, az MSZMP KB Adminisztratív Osztálya osztályvezetőjének és *dr. Münnich Ferencnek*, a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnökének.⁴³

Az 1960-as hadseregbeli szervezési feladatok során ismételten felvetődött a magyar–jugoszláv határ mentén korábban megépített erődrendszer kérdése. A honvédelmi miniszter az MSZMP KB Adminisztratív Osztály osztályvezetőjének felterjesztette az ezzel a kérdéssel összefüggő tényeket és javaslatokat.

⁴⁰ Uo. 313. o.

⁴¹ Uo. 314. o.

⁴² Uo. 315. o.

⁴³ A felterjesztett okmány megtalálható a HL HM Titkárság 1960/T 1. doboz 2. öe. 336–338. oldalak alatt.

A magyar–jugoszláv határ mentén, az Óriszentpéter és Berzence közötti mintegy 80 km-es határszakaszon a védelmi körletek létesítményei rendkívül leromlott állapotban voltak. Abban az esetben, ha nem végeznek megfelelő karbantartási munkákat, néhány év alatt teljesen használhatatlanná válnának az erődelemek.

A déli védelmi rendszert 1952–1955 között építették ki.⁴⁴ A déli védelmi rendszer a hagyományos harcászati elvek figyelembevételével készült el, a korszerű harc elveinek már nem felelt meg. Központi rendelkezésre 1956. május 31-kei hatállyal a körletek katonai őrsgéggel való őrzését megszüntették, az árok- és az akadályrendszert felszámolták. 1958-ban a védelmi rendszer erősen megrongálódott téglá építményeit 1959 folyamán a helyi tanácsok bevonásával lebontották. A megmaradó beton építményeket az illetékes termelőszövetkezeteknek és állami gazdaságoknak felhasználás, illetőleg megőrzés céljából átadták. A megmaradt vasbeton létesítmények műszaki állaga 65–75%-os állapotban volt. A mélyebben fekvő területek talajvízzel teltek, a nyílászáró szerkezetek hiányosak, zárásuk nem gázbiztos, vagy használhatatlan. Ezek a létesítmények a fagy és a talajvíz következtében hadi használatra 4–8 év múlva alkalmatlanná válnak.

A felterjesztés utalt arra is, hogy a meglévő rendszer nem korszerű, azonban ha erre szükség lenne, úgy karbantartott állapotban zászlóalj fontosabb tüzesszökeinek és törzseinek települését megbízhatóan biztosítani tudná hagyományos fegyverekkel szemben. A karbantartási munkákat az MN Műszaki Parancsnokság felügyelete mellett a 9. hadosztályparancsnokság szervezné meg. E feladatok költségei évente mintegy 300 000 Ft-ot jelentenének, amelyet a Honvédelmi Minisztérium költségvetésében irányoznának elő. *Czinege Lajos* altábornagy végezetül szükségesnek tartotta az illetékes párt vagy állami szerv állásfoglalását a megoldást illetően.

A haderő átalakításának első lépései

Az 1960-as évtized elején jelentős feszültségek keletkeztek a nagyhatalmak kapcsolataiban az ún. berlini krízis nyomán. A Német Demokratikus Köztársaság kormánya 1961 augusztusában falat épített Kelet-Berlin és Nyugat-Berlin határán. Ezzel is összefüggésben fokozódtak a nagyhatalmak közötti ellentétek.

Az elhúzódó válság miatt a honvédelmi miniszter parancsot adott ki. Ennek alapján a Magyar Néphadsereg egyes alakulatait magasabb harckészültségi fokozatba helyezték. Néhány katonai szervezetnél visszatartották a leszerelni készülő katonákat és behívták a tartalékosok egy részét is. 1961. szeptember 30. és 1962. január 31. között egyes híradóalakulatok létszámát hadiállományra töltötték fel, a „*másodévüket letöltött sorkatonák szolgálati idejét pedig 1962. január 20-ig meghosszabbították*”.⁴⁵

Az 5. Hadsereg parancsnokságának megalakulása

A Magyar Néphadsereg történetének, és így az 5. hadsereg megalakításának fontos eseménye volt a Honvédelmi Minisztérium Katonai Tanácsának 1961. június 12-ei ülése, ahol *Csémi Károly* és *Lakatos Béla* ezredeseket megbízták azzal, hogy

⁴⁴ A munkák során 92 zászlóalj védőkörlet, 350 előtéri támpont, 24 ezred- és hadosztályparancsnoki figyelőpont és harcálláspont és 92 páncéltörő tüzelőállás épült meg.

⁴⁵ Dr. Surányi Jenő–Cs. Nagy Imre: A szárazföldi hadműveleti csapatok... 38. o.

dolgozzák ki a megalakítandó 5. hadsereg szervezési elveit. A szervezési feladatok befejezésével, a 0022/1961 számú honvédelmi miniszteri parancs alapján, 1961. augusztus 1-jén, Budapesten megalakult az 5. Hadsereg Parancsnokság (MN 3964).⁴⁶

Létre kellett hozni e sereget vezető állományát, meg kellett alakítani az 5 hadsereg szervezetét, és teljes állományát.

Az 5. Hadsereg első parancsnoka *Csémi Károly* vezérőrnagy, általános helyettese *Martics Pál* vezérőrnagy, a törzsfőnöke *Kálazi József* ezredes, a politikai helyettese pedig *Kutika Károly* vezérőrnagy lett.⁴⁷ Az alakulatok összeállítása *Czinege Lajos* altábornagy, honvédelmi miniszter 1961. szeptember 11-én kiadott intézkedése alapján történt.⁴⁸ A kijelölt alakulatok 1961. szeptember 16-én 00,00 órától kerültek a hadseregparancsnok alárendeltségébe.

A hadsereg csapásmérő erőt négy lövészadosztály, egy harckocsizó hadosztály, két tüzérezred, egy páncéltörő tüzérezred és két légvédelmi tüzérezred alkotta. Mindezekon kívül még 11 egyéb alakulat (műszaki, híradó, aknakutató, vegyivédelmi, felderítő, rádiótechnikai stb.) került a sereget alárendeltségébe.⁴⁹

⁴⁶ Szárazföldi haderő. 45 éves a szárazföldi parancsnokság. A Magyar Honvédség Szárazföldi Parancsnokság időszaki kiadványa, Székesfehérvár, 2008, 11. o.

⁴⁷ HL MNVK Hadműveleti Csoportfőnökség 1961/T 159 öe. 42 doboz 1264. o.

⁴⁸ HL MNVK Hdm. Csfség 1961/T 159 öe. 42 doboz 565–566 o.

⁴⁹ A harcoló alakulatok az alábbiak voltak:

- 4. Gépkocsizó Lövészadosztály (Gyöngyös, parancsnokhelyettes: Iványi János alezredes);
- 7. Gépkocsizó Lövészadosztály (Kiskunfélegyháza, parancsnok: Kerekes Szilveszter alezredes);
- 8. Gépkocsizó Lövészadosztály (Békéscsaba, parancsnokhelyettes: Oravecz István alezredes);
- 9. Gépkocsizó Lövészadosztály (Kaposvár, parancsnok: Szabó József vezérőrnagy);
- 11. Harckocsi-hadosztály (Tata, parancsnok: Bérczes Emil ezredes);
- 15. Gépkocsizó Lövészadosztály (Békéscsaba, parancsnoka: Molnár József alezredes [keretszervezet]);
- 30. Ágyús Tüzérezred (Szolnok, parancsnok: Nagy Imre őrnagy);
- 22. Tarackos Tüzérezred (Cegléd, parancsnoka: Szabó János alezredes);
- 36. Páncéltörő Tüzérezred (Kiskunhalas);
- 7. Könnyű Légvédelmi Tüzérezred (Keszthely);
- 5. Közepes Légvédelmi Tüzérezred (Szolnok, parancsnoka: Ujfalusi Gyula őrnagy).

Hadsereg-közvetlen (harcbiztosító és kiszolgáló) alakulatok:

- 12. Önálló Műszaki Utászrezred (Szeged);
- 37. Önálló Pontonos Hidászrezred (Ercsi);
- 43. Önálló Híradórezred (Vác);
- Önálló Aknakutató Zászlóalj (Ercsi);
- 46. Hadihajós Dandár (Budapest);
- 9. Önálló Vegyivédelmi Zászlóalj (Szekszárd);
- 5. Önálló Műszeres Felderítőűteg (Cegléd);
- 5. Tüzér Híradószázad (Cegléd);
- 5. Önálló Rádiótechnikai Század (Budapest);
- 5. Önálló Rádiózavaró Század (Vác);
- 5. Önálló Vegyi-sugár Felderítőszázad (Szekszárd).

A honvédelmi miniszter intézkedésében feladatul szabta a vezérkari főnöknek, hogy minden érintett alakulat parancsnokát értesítse az átalárendelésről és lássa őket el a szükséges utasításokkal.

Az 5. Hadsereg állományába rendelt alakulatoknak a jövőben a hadsereg főügyeletes tiszti szolgálatához kell bejelentkezni.

A hadseregparancsnoknak 1961. szeptember 16-án 09.00 óráig kellett jelentenie a honvédelmi miniszternek a csapatok vezetésének átvételét.

Az 5. Hadsereg megalakulásakor a lövészhadosztályok katonalétszáma 9000, a harckocsi hadosztály pedig 3.000 fő körüli volt. A Tatán megalakult harckocsi hadosztálynak kezdetben csak kettő harckocsiezrede volt. Az egyes hadosztályok legfőbb kötelékei az alábbiak voltak:

- A 4. Gépkocsizó Lövész Hadosztály (parancsnokság: Gyöngyös, katonalétszáma: 9130 fő) állományába tartozott:
 - 6. Gépkocsizó Lövészezred (Eger),
 - 15. Gépkocsizó Lövészezred (Aszód),
 - 22. Gépkocsizó Lövészezred (Budapest),
 - 35. Harckocsiezred (Várpalota),
 - 50. Tüzérezred (Jászberény),
 - 93. Páncéltörő Tüzérosztály (Abasár),
 - 8. Légvédelmi Tüzérezred (Vác).

- A 7. Gépkocsizó Lövészhadosztály (parancsnokság: Kiskunfélegyháza, katonalétszáma: 9065 fő) állományába tartozott:
 - 62. Gépkocsizó Lövészezred (Hódmezővásárhely),
 - 108. Gépkocsizó Lövészezred (Baja),
 - 53. Gépkocsizó Lövészezred (Szabadszállás),
 - 24. Harckocsiezred (Kalocsa),
 - 10. Tüzérezred (Kiskőrös),
 - 21. Páncéltörő Tüzérosztály (Szeged),
 - 102. Légvédelmi Tüzérezred (Jánoshalma).

- A 8. Gépkocsizó Lövészhadosztály (parancsnokság: Békéscsaba, létszám: 8947 fő) állományába tartozott:
 - 48. Gépkocsizó Lövészezred (Debrecen),
 - 65. Gépkocsizó Lövészezred (Nyíregyháza),
 - 5. Gépkocsizó Lövészezred (Mezőtúr),
 - 145 Harckocsiezred (Szabadszállás),
 - 101. Tüzérezred (Orosháza),
 - 12. Páncéltörő Tüzérosztály (Karcag),
 - 14. Légvédelmi Tüzérosztály (Szentés).

- A 9. Gépkocsizó Lövészhadosztály (parancsnokság: Kaposvár, létszáma: 9111 fő) állományába tartozott:
 - 8. Gépkocsizó Lövészezred (Tapolca),
 - 14. Gépkocsizó Lövészezred (Nagykanizsa),
 - 33. Gépkocsizó Lövészezred (Zalaegerszeg),
 - 25. Harckocsiezred (Tata),
 - 20. Tüzérezred (Marcali),

- 27. Páncéltörő Tüzérsztály (Nagyatád),
 - 18. Légvédelmi Tüzérsztály (Nagykanizsa).
- A 11. Harckocsi-hadosztály (parancsnokság: Tata, létszáma: 3014 fő) állományába tartozott:
- 31. Harckocsiezred (Rétság),
 - 69. Harckocsiezred (Tata),
 - 89 Tüzérsztály (Várpalota),
 - 11. Tüzér Törzsüteg (Várpalota).

A lövészadosztályok tiszti létszáma 897–936, a tiszthelyettesi létszám 508–516 között, a tisztsek létszáma 2629–2686, a honvédek száma 4913–5018, míg a katonai létszám hadosztályonként 8947–9111 között mozgott. Az 5. Hadsereg létszáma 1961. november 21-ei helyzet alapján mindösszesen 49 362 főt ért el (tiszt: 5281 fő, tiszthelyettes: 2901 fő, tisztos: 13 652 fő, honvéd: 27 527 fő, katona összesen: 49 362 fő, polgári: 438 fő).⁵⁰

Szervezeti változások a honi légvédelmi csapatoknál

A légvédelmi és repülőcsapatoknál az 1960 októberében kiadott 002430/1960 számú HM-intézkedés alapján 1960. november 1. és november 20. között szervezeti korrekciókat kellett végrehajtani.⁵¹ Az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) 1960 novemberében kivált a Honvédelmi Minisztérium szervezetéből és a továbbiakban önálló hadrendi elemként tevékenykedett. Az önálló állománytábla 1961. július 31-én lépett hatályba.

A repülőcsapatoknál több szervezeti változás következett be. A 31. és az 59. vadászrepülő ezredek repülőgép állománya és létszáma is változott. A 31. vadászrepülő ezred létszáma 1030, az 59. vadászrepülő ezred létszáma pedig 988 főre emelkedett. A 47. vadászrepülő ezred, – amelynél az őszi szervezés során 38 db MÍG–21 Pf szuperszonikus repülőgépet rendszeresítettek – kivált az OLP szervezetéből és önálló alakulat lett.

A szervezeti átalakítások és a technikai fejlesztés abból következett, hogy a magyar honi légvédelem a Varsói Szerződés egységes légvédelmi rendszerének első hadászati lépcsőjében helyezkedett el. A magyar honi légvédelmi csapatok 1961. december 31-től – együttműködve Csehszlovákia, a Szovjetunió, Románia hasonló rendeltetésű erőivel, valamint a Dél Hadseregcsoport légvédelmi kötelékeivel – megkezdték az ország légterének oltalmazását.⁵² Ebben az időszakban az OLP alárendeltségében 181 darab repülőeszköz volt, a repülőcsapatok rendszeresített létszáma pedig 3.604 főt ért el. A legjelentősebb repülőgép-típusok az alábbiak voltak: JAK–12, JAK–18, MÍG–15 BISZ, MÍG–17 PF, MÍG–19 PM, UTI MÍG–15, MI–I helikopter, MI–8 helikopter.⁵³

Az Országos Légvédelmi Parancsnokság, – amelynek élére 1961. augusztus 1-jei hatállyal Szilágyi László vezérőrnagyot nevezték ki – 1961. július 31-én új szervezetre tért át. Honvédelmi miniszteri rendeletre 1961. július 1-én megalakult az

⁵⁰ HL MNVK Hdm. Csfség 1961/T 159. őe. 42. doboz 1239–1243. o.

⁵¹ Iván Dezső: A magyar katonai repülés... 37. o.

⁵² A hazáért. A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004. (Szerkesztők: dr. Helgert Imre és Vass Jenő Sándor) Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2006, 377. o.

⁵³ Iván Dezső: A magyar katonai repülés... 38. o.

1. Honi Légvédelmi Hadosztály, amely parancsnokságnak székhelye Veszprém lett. A hadosztály parancsnokának *Menyhárt András* ezredest nevezték ki.

Az Országos Légvédelmi Parancsnokság és alárendeltjeinek főbb csoportosítása az alábbi volt:

- Országos Légvédelmi Parancsnokság (Budapest; állománya: 187 tiszt, 7 tiszthelyettes, 49 polgári).
- Központi Harcálláspont (Budapest; állománya 93 tiszt, 135 tiszthelyettes, 8 tisztes, 20 fő sorállomány).
- 1. Honi Légvédelmi Hadosztály Parancsnoksága (Veszprém; állománya 72 tiszt, 2 tiszthelyettes, 1 tisztes, 5 fő polgári).
- 1. Honi Légvédelmi Hadosztály Harcálláspont (Veszprém; állománya 60 tiszt, 28 tiszthelyettes, 56 tisztes, 168 fő sorállomány).
- 31. Honi Vadászrepülő Ezred (Taszár; állománya 316 tiszt, 150 tiszthelyettes, 231 tisztes, 300 fő honvéd, 49 fő polgári).
- 47. Honi Vadászrepülő Ezred (Pápa; állományának létszáma megegyezik a 31. Honi Vadászrepülő Ezredével).
- 11. Honi Légvédelmi Tüzérezred (Budapest; állománya 223 tiszt, 125 tiszthelyettes, 200 tisztes, 848 honvéd, 12 polgári).
- 104. Honi Légvédelmi Tüzérezred (Nagytarcsa; állománya: 208 tiszt, 119 tiszthelyettes, 170 tisztes, 717 honvéd, 12 polgári).
- 54. Rádiótechnikai Ezred (Veszprém; állománya: 206 tiszt, 140 tiszthelyettes, 490 tisztes, 565 honvéd, 38 fő polgári).
- 59. Honi Vadászrepülő Ezred. (Kecskemét; állománya: 316 tiszt, 150 tiszthelyettes, 231 tisztes, 300 honvéd, 49 polgári).
- 105. Honi Légvédelmi Tüzérezred (Miskolc; állománya: 172 tiszt, 101 tiszthelyettes, 129 tisztes, 545 honvéd, 12 polgári).
- 45. Rádiótechnikai Ezred (Budaörs; állománya: 206 tiszt, 132 tiszthelyettes, 424 tisztes, 736 honvéd, 39 polgári).
- 106. Önálló Híradóezred (Budaörs; állománya: 114 tiszt, 67 tiszthelyettes, 244 tisztes, 903 honvéd 39 polgári).
- 86. Önálló Vegyes Repülőezred (Kecskemét; állománya 1028 tiszt, 76 tiszthelyettes, 25 tisztes, 31 honvéd 1 fő polgári).

A légvédelmi és repülőcsapatok hadrendje ezen kívül még raktárakat, szertárakat, repülőtér javító és karbantartó alegységet, repülőtér kiszolgáló csoportokat, laktanya elhelyezési szolgálatokat tartalmazott.⁵⁴

A Magyar Néphadsereg harcértéke 1961-ben

Az 1961-es év a személyi állomány létszámának gyarapodásával és a fegyverzet, valamint a harci-technikai eszközök számának gyarapodásával járt. Az 1961. november 21-ei helyzet alapján a Magyar Néphadsereg létszáma 79 676 katonából és 12 888 fő polgári dolgozóból, összesen: 92 564 főből állt. (A létszám megoszlása: tiszt: 14 763 fő, tiszthelyettes: 6826 fő, tisztes: 17 844 fő, honvéd: 40 243 fő.) A Honvédelmi Minisztérium létszáma: 1493 főt tett ki. (A létszám megoszlása 862 tiszt, 36 tiszthelyettes, 595 polgári dolgozó.) Az 5. Hadsereg létszáma: 49 362 fő katona és 438 polgári dolgozó. (A létszám megoszlása: 5281 tiszt, 2901 tiszthelyettes,

⁵⁴ HL MNVK Hdm Csfég 1961/T 159 öe. 42 doboz 1249–1252. o.

13 633 tisztos, 27 527 honvéd.) Az OLP létszáma: 14.188 katona és 1.033 polgári dolgozó, összesen: 15.221 fő. (A létszám megoszlása: tiszt: 3.052 fő, tiszthelyettes: 1.665 fő, tisztos: 2.663 fő, honvéd: 6808 fő.)⁵⁵

A Magyar Néphadsereg Vezérkar Anyagtervezési Csoportfőnöksége 1961. december 22-én összeállította a hadsereg főbb haditechnikai anyagainak és eszközeinek szükségletét és ellátottságát.⁵⁶ 1961. december 31-én a Magyar Néphadseregben az alábbi főbb fegyverek és haditechnikai eszközök voltak:

1. Páncélos anyagok:
 - T-34-es közepes harckocsi: 342 darab;
 - T-54/A közepes harckocsi: 52 darab;
 - ZSSU önjáró löveg: 18 darab;
 - harckocsi-vontató: 16 darab.
2. Tüzérségi anyagok:
 - 82 milliméteres aknavető: 987 darab;
 - 120 milliméteres aknavető: 276 darab;
 - 57 milliméteres páncéltörő ágyú: 208 darab;
 - 76 milliméteres páncéltörő ágyú: 281 darab;
 - 85 milliméteres páncéltörő ágyú: 164 darab;
 - 122 milliméteres tarack: 238 darab;
 - 122 milliméteres ágyú: 30 darab;
 - 152 milliméteres ágyú: 54 darab.
3. Repülőanyag:
 - MÍG-21F-13 vadászrepülő: 27 darab;
 - MÍG-19PH vadászrepülő: 12 darab;
 - MÍG-17PF vadászrepülő: 11 darab;
 - MÍG- 15 BISZ vadászrepülő: 51 darab;
 - IL-18 repülőgép: 3 darab;
 - MI-1M helikopter: 6 darab.
4. Gépkocsi (motorkerékpár) anyag:
 - motorkerékpár: 683 darab;
 - személygépkocsi: 948 darab;
 - tehergépkocsi: 4.803 darab;
 - lövegvontató terepjáró tehergépkocsi: 891 darab;
 - 2 tonnás terepjáró sebesültszállító gépkocsi: 53 darab;
 - 3 tonnás terepjáró sebesültszállító gépkocsi: 103 darab;
 - gépes műhely-gépkocsi: 114 darab;
 - törzsbusz: 73 darab;
 - vízszállító gépkocsi: 84 darab;
 - üzemanyagtöltő gépkocsi: 229 darab;
 - üzemanyag-tartálygépkocsi: 159 darab;
 - 7 tonnás üzemanyagtöltő-gépkocsi: 44 darab;
 - autóbusz: 128 darab.

A Magyar Néphadsereg 1961. december 31-ei helyzetnek megfelelő állapotát hitelesen ábrázolja *Czinege Lajos* altábornagy, honvédelmi miniszter 1961.

⁵⁵ Uo.1241. o.

⁵⁶ Uo.

december 29-én készített jelentése, amelyet A. A. Grecskonak, a Szovjetunió marsalljának, az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokának küldött el.⁵⁷ A jelentés az alábbi legfontosabb kérdésekre tért ki:

1. A szárazföldi csapatoknál:

- Megalakult az 5. Hadsereg parancsnoksága, amelynek alárendeltségébe került a 4., 7., 8., 9 Gépkocsizó Lövészadosztály, a 11. Harckocsi Hadosztály, a 15 Gépkocsizó Hadosztály parancsnoksága (keret szervezettel), valamint a hadsereg-közvetlen fegyvernemi csapatok.
- Megalakult a 11. Harckocsi Hadosztály két ezreddel és hadosztály-közvetlen szervezetekkel.
- A gépkocsizó lövészadosztályok új szervezetre tértek át. Megalakultak azok az elemek (gépkocsi szállító zászlóalj, egészségügyi zászlóalj, páncélos-gépjármű javító műhely stb.), amelyek eddig csak mozgósításkor jöttek létre.
- A 4., 7., 9. gépkocsizó lövészadosztályok gépkocsizó lövészezredeinél harckocsi zászlóaljat (zászlóaljanként egy harckocsi századdal), a 8. Gépkocsizó Lövészadosztály gépkocsizó lövészezredeinél harckocsi századot szerveztek.
- A 4., 7., 8. gépkocsizó lövészadosztályoknál a harckocsi ezredeket századtagozódásra (ezredenként négy harckocsi század), a 9. Gépkocsizó Lövész és a 11. Harckocsi-hadosztályoknál a harckocsiezredeket zászlóaljtagozódásra (harckocsi-ezredenként három harckocsi-zászlóalj, zászlóaljanként két harckocsi-század) kerültek átszervezésre.
- A 30. Tüzérdandárból megalakultak a 30. és a 22. önálló tüzérezredek.
- Keretszervezettel felállításra került a 15. Gépkocsizó Lövészadosztály parancsnoksága.

2. Az Országos Légvédelmi Parancsnokság alakulatainál:

- Megalakult az 1. Honi Légvédelmi Tüzéradosztály parancsnoksága, amelyhez alárendelték a 31. és a 47. Honi Repülőezredeket, az 54. Rádiótechnikai Ezredet, a 11. és a 104. Honi Légvédelmi Tüzérezredeket.
- Felszámolásra került a Repülő Kiképző Központ és helyette három bázis jött létre: a Kilián György Repülő Tiszti Iskola, a Légvédelmi Kiképző Központ és a 106. Önálló Híradó Ezred.
- A 86. Vegyes Repülő Század osztállyá szerveződött.

3. A hátországi szervezeteknél:

- Átszervezésre került a Honvédelmi Minisztérium. Az új szervezetnek megfelelően az Anyagi-technikai Főcsoportfőnökségnek rendelték alá a hadsereg valamennyi lőszer és robbanóanyag raktárát, bázisát, valamint a fegyvernemi javítóműhelyeket és szertárakat.
- Megszüntették a 9. Számú Lőszerraktárt és a 13. Számú Fegyverbázist.
- A Gépkocsi Tisztiskolán megszüntették az összevont gépkocsi tiszt-kiképzést és helyette keret-szervezéssel megalakították a 3. önálló gépkocsi szállítózászlóaljat.
- Megkezdődtek a kiegészítő parancsnokságok átszervezésének előkészületei.

⁵⁷ HL MNVK Hdm. Csfség 1961/T 159 őe. 42 doboz 1226–1238. o.

A harckészültség, hadrafoghatóság mutatói

1961. november 30-áig – a HM, az 5. Hadsereg Törzs- és Komendáns-szolgálat, a HM Őr- és Kiszolgáló Ezred és a helyőrségi őrzászlóalj kivételével – átdolgozásra kerültek a mozgósítási tervek. A mozgósítási tervek alapján a 4., 7., 9. Gépkocsizó Lövészadosztályok, a 11. Harckocsi Hadosztály - 31. Harckocsiezrede, a 22. Tüzérezred a 30. Tüzérezred, a 7. Önálló Légvédelmi Tüzérezred, az 5. Rádiótechnikai Század, a 43. Híradó ezred, a 9. vegyivédelmi zászlóalj és az 5. Vegyi-sugár Felderítő Század azonnali menetkész besorolású lett. A minimális személyi állomány és a népgazdaságból bevonultatott gépjárművek a mozgósítás elrendelése után 24 órán belül beérkeznek. A gépjárművek feltöltöttsége békében általában 80%-os értéket mutatott, de néhány kiszolgáló alegységnél, például a gépkocsizó szállítózászlóaljnál 20–40 %-os lett.

A harckészültség emelése érdekében tartalékos állomány behívása útján „M”-állományra töltötték fel az M3 készenlétű 8. Gépkocsizó Lövészadosztály személyi állományát. A hadosztály azonban különböző anyagok hiánya miatt az azonnali menetkésztséget nem tudja elérni. Menetkésztségét M1-re 647 darab gépjármű (ebből 26 darab különleges) mozgósítása után éri el.

Mindezekon felül néhány alakulat mozgósítási ideje (M) az alábbi volt:

11. Harckocsi Hadosztály (a 31. harckocsiezred nélkül) M3, 15. Gépkocsizó Lövészadosztály M5, a 36. páncéltörő tüzérdandár és az 5. közepes légvédelmi tüzérezred M3, 12. Műszaki Dandár M2, 37. Pontonos Ezred M2, 15. Stratégiai Pontonos Dandár M5, a 46. Hadihajós Dandár M5. Az 5. Hadsereg közúti csapatai M3-tól M5-ig, a hadtápiintézetek M2-től M5-ig. Az egészségügyi intézetek M1-től M6-ig. Az OLP alakulatai M1-től M3-ig. A 85. Tartalék Gépkocsizó Lövész Hadosztály és az OLP tartalékegységei M10.

A Magyar Néphadsereg vezetése 1962-re tervezte, hogy olyan további rendszabályokat dolgoznak ki, amellyel megoldódik a gyors, rejtett és általános mozgósítás. Fontos feladattá vált, hogy a csapatokat jobban feltöltsék szállítóeszközökkel.

Az 1960/61-es kiképzési évben a harckészültség területén több új rendszabályt is bevezettek. A csapatok riasztása eddig távbeszélőn keresztül történt, a rendszer átdolgozása után pedig két honvédségi rádiócsatornával hajtották végre. Harmadik csatornának a Kossuth adót használták tartalékként.

Megkezdődött a csapatok felkészítése olyan feladatokra, amikor a gyülekezési körletek kiiktatásával, a laktanyából egyenesen a hadműveleti feladatokra vonulnak el.

A hadműveleti tervekkel összhangban megszabták a csapatok feladatait az ellenség váratlan tömeges rakéta- atomcsapása esetére is.

Csökkent a riadóparancs lejuttatásának ideje, valamint a laktanyák elhagyásának és a gyülekezési körletek elfoglalásának ideje is. A tervek szerint a csapatok túlnyomó többsége a laktanyákat 30–60 perc alatt hagyja el

A tapasztalatok azt igazolták, hogy a csapatok a csökkentett normaidő és a megszigorított rendszabályok ellenére is 75–80%-ban képesek gyorsan felkészülni a harc feladatok végrehajtására.

A diszlokációs változásokkal a hadműveleti terveknek jobban megfelelő megindulási helyzetet teremtettek meg.

A MAGYAR NÉPHADSEREG BÉKE ÉS MOZGÓSÍTÁSI ÁLLOMÁNYA⁵⁸		
	béke rendszeresített (x)	„M” állomány (xx)
tábornok és tiszt	14 753	24 304
tiszthelyettes	6 826	13 170
tisztos	17 844	38 338
honvéd	40 239	99 937
KATONA ÖSSZESEN	79 662	175 749

A Magyar Néphadsereg anyagi-technikai helyzete:

A csapatok kiképzése anyagilag biztosított volt, a kiképzéshez szükséges anyagok rendelkezésre álltak. A hadsereg átfegyverzése, anyagi-technikai biztosítása terén az ellátottság az 1961-es évben jelentős mértékben javult, azonban a több éves lemaradást még a fokozott mértékű import beszerzéssel sem lehetett pótolni az 1962-es évben.

1. Fegyverzet, lőszer és optikai eszközök:

A hadsereg csapásmérő képessége az átfegyverzés egy részének befejezésével jelentősen növekedett. Az Országos Légvédelmi Parancsnokság nyolc rakéta osztállyal és három vadászrepülő ezreddel rendelkezett az ország légtérének biztosítására. A csapatok fegyverzettel, lőszerrel és optikai anyagokkal való ellátottsága lehetővé tették a sikeres harctevékenységeket.

Bizonyos területeken – így különböző típusú lőszerknél és repülő ellenőrző műszereknél, harckocsi-vontatóknál, néhány lokátor-típusnál és löelemképzőknél, valamint egyes lőszerknél – a hadseregnek hiányai voltak. A hiányok pótlását folyamatosan végezték, azonban az igyekezet ellenére is csak 1965 évre volt várható e téren jelentős javulás.

A fegyverzet technikai állapota jó, karbantartása, tárolása és őrzés- védelme megfelelő volt.

2. A harci technika:

A meglévő híradástechnikai eszközök egy része elavult volt, csak minimális mértékben biztosították a korszerű vezetés technikai feltételeit. A feltöltöttség általában 50–70%-os. A teljes feltöltöttséghez még 1–3 évet tartottak szükségesnek. További problémát jelentett a gépkocsikba épített közepes és nehéz típusú rádiók hiánya.

A műszaki anyagi feltöltöttség akna, robbanóanyag, út- és állásépítő eszközök tekintetében megfelelő, a többi hiányos. A feltöltöttség általában 50–70%-os. A meglévő technika (például vízellátó eszközök) egy része elavult, amely tovább csökkenti a műszaki eszközök értékét. A hiányzó berendezéseket 1965-ig tervezték pótolni.

A vegyivédelmi eszközök nagy része korszerűtlen, a több évi használat, illetőleg tárolás miatt csökkent értékűek. A feltöltöttség értéke 25–60%-os. A hiányok pótlását, illetőleg az elavult eszközök cseréjét 1965-ig tervezték végrehajtani.

A gépjárműtechnika a népgazdaságból történő bevonultatása után is csak 97%-os feltöltöttséget jelentett. A hiányok pótlását, illetőleg az elavult járművek

⁵⁸ Megjegyzés:

- x: a ténylegesen meglévő „M” híradó alakulatok kivételével összesen.
- xx: az 5. Hadsereg tartalékdandár létszámának kivételével összesen.

lecserélését átlagosan 3–4 év alatt tervezték megvalósítani. A műhelyfelszerelések biztosítottsága 50–75 %-os volt. A hiányzó eszközök pótlását 5 éves beszerzési terv alapján vélték kivitelezni.

3. Hadtápanyagok:

A mozgósítási létszám alapján 30 napos élelmezési készletet (50 000 fő kivételével) honvédségi tartalékból biztosítottak. A hadsereg hadműveleti alkalmazása esetén a hiányzó anyagokat a népgazdaságból tervezték biztosítani. Ezen készletek pótlását 1962-ben tervezték elvégezni. A tábori élelmezési technikai eszközök hiányosak voltak (így például „M” esetén a hadsereg kenyérszükségletét csak a polgári területi sütődék bevonásával lehetett biztosítani).

Az üzemanyagok terén a tartalékkészletek 100%-osak. A szovjet Dél Hadseregcsoporthoz részére az igényelt benzin-, gázolaj- és kerozin-tartalékokat is teljes mértékben biztosították. A korszerű üzemanyag-töltő és -szállító gépkocsik terén a feltöltöttség hiányos volt.

A ruházati készletek – a békeállomány részére rendszeresített 60M gyakorló ruházat kivételével – 50%-ban voltak feltöltve. A mozgósítási létszám ruházati szükségletének biztosítását csak 1962 év végére tudták elképzelni.

A tábori elhelyezési anyagok 90%-ban voltak biztosítottak. A hiányzó készleteket 1962–1963-ban tervezték beszerezni.

4. Az egészségügyi anyagi helyzet:

A feltöltöttség átlagosan 94%-os, azonban egyes területeken jelentős hiányok voltak. Így megemlíthető például az, hogy az első hadművelet vér és vérpótló anyagai nem álltak rendelkezésre. Az egyéni vegyivédelmi anyagok és a tábori röntgenkészülékek teljes mértékben hiányoztak.

Jelentősek voltak a hiányok sebesültszállító gépjárműveknél, amelyek pótlását csak több év elteltével tudták elképzelni.

Az 1961-es őszi hadseregszervezés megállapította az anyagi-technikai eszköz-szükségletet, amelyből kiderült, hogy ebben a szervezésben csak minimálisan tudták biztosítani az új, korszerű haditechnikai eszközöket. Az egyes anyagoknál ideiglenesen a meglévő eszközökkel tudták csak azokat helyettesíteni.

*

Összegezeként megállapítható, hogy az 1956. évi forradalom és szabadságharc időszaka során a Magyar Néphadsereg szétszilárdott. A hatalom birtokosai 1956 novemberében nem a hadsereget szervezték újra, hanem – részben annak bázisán – a karhatalmat hozták létre. Budapesten három ezredet, a megyékben karhatalmi zászlóaljkat, a járásokban pedig karhatalmi alegységeket alakítottak meg.

1957-ben kezdődött meg a hadsereg újjászervezése. Január elsején a Magyar Néphadsereg létszáma: 43 086 fő volt. 1957. január 20-án a Moszkvába utazott magyar katonai delegáció a szovjet partnerrel a szovjet csapatok magyarországi helyzetéről és a Magyar Néphadsereg szervezésének, fejlesztésének fő kérdéseiről tárgyalt.

1957-ben a Magyar Néphadsereg szárazföldi csapatainak fő csoportosítását három lövészadosztály, egy tüzérdandár, egy harckocsiezred, egy páncéltörő tüzérezred és három légvédelmi tüzérezred jelentette, amelyek együttes létszáma 33 000 főt tett ki. A légvédelmi és repülőcsapatok legfőbb kötelékeit pedig a repülési osztály, három vadászrepülő század és a repülő kiképző központ alkotta.

Együttes létszámuk más szervezettel együtt 2878 főt tett ki. 1957 decemberében megalakult az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP).

1959. november 30. és december 5. között az MSZMP VII. kongresszusa más fontos kérdés mellett foglalkozott a hadseregfejlesztés elveivel, fő irányjaival. 1959 év végére a hadsereg létszáma 84 000 fölé emelkedett. A hadsereg fő csoportosítását négy lövészadosztály, egy tüzérandár, egy harckocsiezred és három vadászrepülő ezred jelentette.

A hadsereg fejlesztésének jelentős eseménye volt a magyar katonai delegáció 1960 novemberének végén tett moszkvai tárgyalása, amelyet a szovjet katonai vezetőkkel folytattak. A konzultáción áttekintették a két hadsereg közötti kapcsolatok további fejlesztésének lehetőségeit, valamint a Magyar Néphadsereg korszerűsítésének és erősítésének kérdéseit. Ugyancsak jelentős esemény volt, amikor 1961. augusztus 1-jén, Budapesten megalakult az 5. Hadsereg parancsnoksága, amelynek első parancsnoka *Csémi Károly* vezérőrnagy lett. E csoportosítás fő erőit négy lövészadosztály, egy harckocsi-hadosztály, kettő tüzérezred, egy páncéltörő tüzérezred és kettő légvédelmi tüzérezred jelentette.

1961. augusztus 1-jétől az OLP parancsnoka *Szilágyi László* vezérőrnagy lett. A légvédelmi és repülőerők fő csoportosítását akkor három vadászrepülő ezred, három légvédelmi tüzérezred és egy vegyes repülőezred alkotta.

Az 1961. november 21-ei helyzet alapján a Magyar Néphadsereg létszáma 92 564 főt tett ki (ebből 12 888 fő polgári dolgozó volt). Az 5. Hadsereg létszáma: 49 800, az OLP létszáma pedig 15 231 fő volt.

A vizsgált periódus végére a katonai tanintézeti képzésben, valamint a csapatok és a törzsek felkészítésében a hagyományos fegyverekkel megvívott harctevékenységek mellett egyre nagyobb hangsúlyt kapott a tömegpusztító fegyverek alkalmazásának viszonyai közötti haditevékenység. Az 1961-es évben a Dél Hadseregcsoport Parancsnokság vezetésével megtartott szovjet–magyar közös gyakorlatok után az sem volt kérdéses, hogy a Magyar Néphadsereg adott esetben a faladatait koalícióban, szovjet alárendeltségben oldotta volna meg.

Az 1959–1961 közötti periódusban végzett átalakítások megteremtették a magyar hadsereg legfontosabb kereteit, szervezeteit, a további fejlesztés alapjait, azonban a technika biztosítottága és az eszközök fejlesztése terén még sok tennivaló akadt. A katonai elemzők és szakértők is jól látták, hogy a harci technikai eszközök pótlása és korszerűsítése területén és a további fejlesztések kivitelezése során számottevő tennivaló jelentkezik majd, amelyet a második ötéves terv időszakában (1961–1965) lehetséges megvalósítani